

“غیر قابل انتشار”

مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی

گزارش اقتصادی کشور

“از منظر بخش خصوصی”

ایران ۱۳۸۸ و اولویت های توسعه
زیر ساخت ها یا ثبات سیاست های بنیادین اقتصادی؟

تابستان ۱۳۸۸

مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی

اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

"از منظر بخش خصوصی"

گزارش اقتصادی کشور

تابستان ۱۳۸۸

مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی

اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

شناسنامه گزارش

نام پروژه: گزارش اقتصادی کشور "از منظر بخش خصوصی"

ایران ۱۳۸۸ و اولویت های توسعه

زیرساخت ها یا ثبات سیاست های بنیادین اقتصادی ؟

سفارش دهنده: مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

ناظر پروژه: حامد روحانی

مدیر پروژه: مهدی تاجیک

همکاران پروژه: آیدا ابونبی ، شیدا اصغر زاده

تاریخ: تابستان ۱۳۸۸

خلاصه مدیریتی.....	۱
--------------------	---

فصل اول : کلیات

مقدمه.....	۵
------------	---

نگاهی به مفهوم و مراحل مختلف توسعه اقتصادی.....	۷
---	---

فصل دوم : توسعه و زیر ساخت های عمومی

مقدمه.....	۱۲
------------	----

وضعیت کلی زیر ساخت های عمومی.....	۱۵
-----------------------------------	----

وضعیت جاده های کشور.....	۱۶
--------------------------	----

زیر ساخت های ریلی.....	۱۹
------------------------	----

تاسیسات بندری.....	۲۲
--------------------	----

وضعیت شبکه برق رسانی.....	۲۳
---------------------------	----

وضعیت تامین تلفن ثابت.....	۲۵
----------------------------	----

فصل سوم : ثبات و کارآمدی در فضای سیاستگذاری اقتصادی

مقدمه.....	۲۷
------------	----

تغییر سیاست ها و مقررات دولتی.....	۲۸
------------------------------------	----

ثبات در سیاست های پولی و مالی.....	۳۰
------------------------------------	----

سرمایه گذاری خارجی.....	۳۸
-------------------------	----

فضای کسب و کار.....	۴۳
---------------------	----

نتیجه گیری.....	۴۸
-----------------	----

منابع و مآخذ.....	۵۰
-------------------	----

فهرست نمودار ها

صفحه

- نمودار ۱: مراحل مختلف توسعه..... ۸
- نمودار ۲: مراحل مختلف توسعه کشور ها بر اساس گزارش رقابت پذیری (گزارش رقابت پذیری ۲۰۰۸)..... ۹
- نمودار ۳: مدل مفهومی تاثیر زیر ساخت حمل و نقل بر توسعه اقتصادی یک منطقه..... ۱۳
- نمودار ۴: وضعیت زیر ساخت های عمومی کشور..... ۱۵
- نمودار ۵: مقایسه پاسخ های ۳ بخش خدمات، صنعت و کشاورزی در ارتباط با وضعیت زیر ساخت های عمومی..... ۱۶
- نمودار ۶: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با وضعیت جاده های کشور..... ۱۷
- نمودار ۷: مقایسه وضعیت جاده های کشور با کشور های منطقه..... ۱۸
- نمودار ۸: طول کل راه های موجود در کشور های منطقه..... ۱۸
- نمودار ۹: میزان تراکم جاده های کشور های منطقه..... ۱۹
- نمودار ۱۰: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با وضعیت زیر ساخت ریلی کشور..... ۲۰
- نمودار ۱۱: مقایسه میانگین امتیاز زیر ساخت ریلی کشور با کشور های منطقه..... ۲۰
- نمودار ۱۲: طول راه ریلی کشور های منطقه..... ۲۱
- نمودار ۱۳: میزان تراکم راه ریلی در برخی کشور های منطقه..... ۲۱
- نمودار ۱۴: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت بنادر کشور..... ۲۲
- نمودار ۱۵: مقایسه میانگین امتیاز زیر ساخت بنادر کشور با کشور های منطقه..... ۲۳
- نمودار ۱۶: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت شبکه برق رسانی کشور..... ۲۳
- نمودار ۱۷: مقایسه میانگین امتیاز زیر ساخت برق کشور با کشور های منطقه..... ۲۴
- نمودار ۱۸: میزان برق تولیدی در کشور های منطقه..... ۲۴
- نمودار ۱۹: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت تلفن ثابت کشور..... ۲۵

- نمودار ۲۰: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت اطلاع رسانی تغییرات در قوانین..... ۲۹
- نمودار ۲۱: مقایسه وضعیت اطلاع رسانی تغییرات در قوانین و مقررات کشور با کشور های منطقه..... ۳۰
- نمودار ۲۲: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با میزان سختی در اخذ اعتبار برای بخش خصوصی..... ۳۳
- نمودار ۲۳: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در مورد سوال کارآمدی یا هدر رونده بودن هزینه های عمومی دولت..... ۳۴
- نمودار ۲۴: ترکیب کالاهای وارداتی ۳۶
- نمودار ۲۵: نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی..... ۳۷
- نمودار ۲۶: در صد فراوانی پاسخ دهندگان به اهمیت سرمایه گذاری مستقیم خارجی در جذب فناوری های جدید به کشور..... ۴۰
- نمودار ۲۷: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت قوانین موجود برای سرمایه گذاری خارجی..... ۴۲
- نمودار ۲۸: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت قوانین موجود برای ورود و خروج سرمایه..... ۴۳
- نمودار ۲۹: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت میزان جانبداری از بنگاه های بخش دولتی در مقایسه با بنگاه های بخش خصوصی..... ۴۵
- نمودار ۳۰: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با وضعیت قوانین موجود در به چالش کشیدن دولت توسط بخش خصوصی..... ۴۶
- نمودار ۳۱: مقایسه وضعیت کشور در شاخص چارچوب قانونی موجود در به چالش کشیدن بخش دولتی توسط بخش خصوصی با کشور های منطقه..... ۴۷

فهرست جداول

صفحه

- جدول شماره ۱: روند نرخ تورم ایران در مقایسه با برخی کشورهای منطقه در سالهای ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۸ ۳۱
- جدول شماره ۲: متوسط نرخ تورم، رشد نقدینگی و کسری بودجه از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶ ۳۲
- جدول شماره ۳: مقایسه نسبت پرداختهای هزینه ای و تملک دارایی های مالی به کل مصارف بودجه..... ۳۴
- جدول شماره ۴: آمار واردات و میزان نقدینگی طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶..... ۳۵
- جدول شماره ۵: مقایسه رشد تولید ناخالص داخلی (واقعی) و بدون نفت و قیمت هر بشکه نفت صادراتی طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶ ۳۶
- جدول شماره ۶: مقایسه جریان ورودی سرمایه گذاری خارجی در ایران و برخی کشورها طی سالهای ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۷ ۳۸
- جدول شماره ۷: سهم ایران از کل سرمایه گذاری خارجی در دنیا و کشورهای در حال توسعه..... ۳۹
- جدول شماره ۸: مقایسه رتبه ایران در فضای کسب وکار با برخی کشورهای منطقه و همسایه..... ۴۴

خلاصه مدیریتی

گزارش حاضر به ضرورت توجه جدی و عمیق به موضوع ثبات برنامه و سیاست‌های کلان اقتصادی در مقایسه با میزان توجه و تمرکز مورد نیاز به زیرساخت‌های سخت توسعه از قبیل جاده‌ها، بنادر، شبکه مخابرات و برق از منظر مدیران ارشد بنگاه‌های اقتصادی در مقطع زمانی فعلی از مسیر رشد و توسعه کشور می‌پردازد. برآیند نظرات مدیران ارشد بنگاه‌های اقتصادی کشور در ۲۹ استان کشور به طور کلی دلالت بر آن دارد که به دلیل تمرکز برگسترش زیر ساخت‌های سخت در سالهای گذشته و بهبود نسبی در این حوزه‌ها لازم است در مقطع زمانی کنونی برای بهبود و ارتقای بسترهای تولید و تجارت در کشور در افق ایران ۱۴۰۴ و رقابت با کشورهای همسایه اولویت اهداف به ثبات و شفافیت در سیاست‌های بنیادین اقتصادی داده شود.

این گزارش در شرایط کنونی که برنامه‌های مهم اقتصادی مانند برنامه پنج ساله پنجم و طرح تحول اقتصادی در حال بررسی نهایی در دولت و مجلس بوده و زمان زیادی از تشکیل دولت دهم نمی‌گذرد، ارایه می‌گردد. توجه به دیدگاه‌های ارایه شده توسط مدیران واحدهای اقتصادی در این گزارش در برهه‌ای که اجرای صحیح اصل ۴۴ قانون اساسی، توانمندسازی و مشارکت‌دهی بخش خصوصی در تصمیم‌گیری‌های کلان اقتصادی در صدر اهداف اقتصادی کشور است، اهمیت ویژه داشته و موجب جهت‌گیری صحیح‌تر سیاست‌ها، قوانین و رویکردهای خرد و کلان اقتصادی خواهد شد.

امروزه بهبود بسترهای لازم برای فعالیتهای تولیدی و تجاری و ارتقای شرایط کسب و کار در کشور اهمیت دوچندانی یافته است. در این فضا از جمله سؤالاتی که برای برنامه‌ریزان اقتصادی مطرح است اینست که توجه به کدام حوزه در سیاستگذاری موجبات بهبود بیشتر، موثرتر و عمیق‌تر فضای کسب و کار در کشور را فراهم خواهد آورد. آیا توجه به زیرساخت‌های سخت مانند گسترش خطوط تلفن، فرودگاه‌ها و جاده‌ها و بنادر در شرایط فعلی مهم‌تر است یا بایستی در این مقطع از زمان اولویت را به عواملی چون ثبات سیاست‌های بنیادین اقتصادی و شفافیت در برنامه‌ها و سیاست‌ها داد؟

با نگاهی مرحله‌ای به فرایند توسعه اقتصادی، موضوع الزامات و عوامل تاثیر گذار در هر مرحله از توسعه و توجه به الزامات زمانی در سطوح ملی و بین‌المللی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. موفقیت در هر مرحله مستلزم توجه به عوامل خاصی است که موفقیت یا شکست در آن مرحله را تعیین می‌کنند. عدم توجه کافی به اولویت‌ها و اهمیت این عوامل و الزامات و پرداختن به عواملی که نقش کم‌رنگ‌تری در مسیر توسعه دارند، موجب کند شدن سرعت توسعه، هدر رفتن سرمایه‌های ملی و فرصت‌های موجود خواهد شد.

در این گزارش ، نخست با بهره گیری از نتایج نظر سنجی به عمل آمده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران در فروردین و اردیبهشت سال جاری و همچنین توجه به گزارشات مختلف داخلی و بین المللی به اهمیت و شرایط فعلی حاکم بر زیر ساخت های عمومی در توسعه اقتصادی کشور پرداخته شده است. آنچه که از بررسی ها و نظر سنجی ها حاصل شده، حاکی از مساعد بودن نسبی وضعیت زیر ساخت های عمومی کشور بر اساس آمار و ارقام موجود و همچنین از دید مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی است. بطور ویژه در مورد جاده ها، تاسیسات بندری و تلفن ثابت، در صد بیشتری از پاسخ دهندگان وضعیت این زیر ساخت ها را نسبتا مطلوب و بالاتر از متوسط ارزیابی نموده اند. در مقایسه های انجام شده در زمینه زیر ساخت های عمومی بین ایران و کشور های منطقه که بر اساس گزارشات مجمع جهانی اقتصاد و دیگر گزارشات بین المللی معتبر صورت پذیرفته، مساعد بودن نسبی اوضاع زیر ساخت های سخت قابل مشاهده است. در این مقایسه ها وضعیت برخی کشور های منطقه در بعضی از زیر ساخت ها بهتر است، اما با در نظر گرفتن عواملی مانند وسعت ایران و موانع متعدد جغرافیایی و فشارهای سیاسی در مقایسه با این کشورها ، زیرساخت های کشور نمره قابل قبولی دریافت می کنند.

در قسمت بعد با توجه به نقش سیاست های بنیادین اقتصاد کلان در توسعه اقتصادی، گزارش به بررسی ثبات و کارآمدی در فضای سیاست گذاری اقتصادی پرداخته است. نتایج نظرسنجی انجام شده و بررسی گزارشات منتشر شده در کشور در این خصوص حاکی از آن است که مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی نه تنها از وضعیت موجود حاکم بر سیاست های کلان اقتصادی رضایت چندانی ندارند بلکه ساز و کار اطلاع رسانی در این خصوص را نیز ناکارآمد ارزیابی می نمایند. در ادامه با توجه به ضرورت وجود سیاست های مناسب و شفاف در اقتصاد کلان از جمله بکارگیری سیاست های پولی و مالی متناسب با ساختار اقتصادی جامعه به ارائه آمار و ارقام مربوط به شاخص های کلان اقتصادی از جمله نرخ تورم، نقدینگی، کسری بودجه و تولید ناخالص داخلی پرداخته می شود. بررسی ها نشان می دهد که دولت با توجه به کسری بودجه مداوم و نبود استقلال بانک مرکزی دچار بی انضباطی در سیاست های پولی و مالی است که این موضوع منجر به رشد نقدینگی و افزایش نرخ تورم (کسب رتبه اول در خاورمیانه) در سالهای اخیر شده است. در نتیجه تامین کسری بودجه دولت از طریق صندوق ذخیره ارزی، از یک سو دسترسی بخش خصوصی کشور به منابع مالی را کاهش داده (طبق نظرسنجی انجام شده اخذ اعتبار بسیار دشوار شده است) و از سوی دیگر با بالا رفتن نرخ تورم داخلی در مقابل پایین بودن نرخ تورم سایر کشورها قدرت رقابت پذیری تولیدات داخلی کاهش یافته است. بطوریکه

آمارها نشان می دهد به موازات افزایش نرخ تورم و رشد نقدینگی، میزان واردات کالاها به کشور افزایش یافته است و ترکیب کالاهای وارداتی نیز بیانگر آن است که در طی سالهای اخیر سهم کالاهای مصرفی از کل واردات در مقایسه با سهم کالاهای واسطه ای و سرمایه ای از واردات، افزایش داشته است.

تاثیر نامساعد بودن شرایط حاکم بر تولید را همچنین می توان در قلت سرمایه گذاری خارجی در کشور در مقایسه با دیگر کشورها - از جمله کشورهای سند چشم انداز- مشاهده نمود. با توجه به اینکه جذب سرمایه های خارجی و ایجاد شرایط مساعد برای تشویق سرمایه گذاران داخلی به حضور و فعالیت در داخل کشور تا حد بسیار زیادی متأثر از ثبات اقتصادی و سیاسی کشور است، با استفاده از آمارهای بین المللی به بررسی شناخت و آگاهی از وضعیت فعلی کشور در حوزه سرمایه گذاری خارجی در مقایسه با برخی از کشورها پرداخته شده است و نیز در بخش نظرسنجی، نظرات مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی در خصوص وضعیت قوانین موجود برای ورود و خروج سرمایه و قوانین مربوط به جذب سرمایه گذاری خارجی مورد بررسی قرار گرفته است. نظر سنجی ها نشان می دهد حدود نیمی از مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی کشور از شرایط حاکم بر جذب سرمایه خارجی راضی نیستند.

گزارش همچنین به منظور تکمیل بحث در خصوص لزوم توجه بیشتر به سیاستهای و برنامه های بنیادین در مقابل توجه به زیرساختهای سخت توسعه در مقطع فعلی که توجه به نقش اساسی بخش خصوصی در توسعه اقتصادی کشور و تأکیدی که به تقویت این بخش در قالب سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون شده است، در بخش انتهای خود به لزوم توجه به بهبود فضای مناسب کسب و کار و کاهش انحصار و مصونیت بنگاه های دولتی در راستای پیاده سازی سیاستهای کلی اصل ۴۴ اشاره کرده و نظرات فعالان اقتصادی در خصوص مواردی همچون وضعیت میزان جانبداری از بنگاه های بخش دولتی در مقایسه با بنگاه های بخش خصوصی و توانایی بخش خصوصی در راستای سیاست های اصل ۴۴ در به چالش کشیدن عملکرد های دولت در جهت رشد و شکوفایی اقتصاد را مورد بررسی قرار داده است.

فصل اول

کلمات

مقدمه

نقش مهم و استراتژیک سند چشم انداز در سیاستگذاری های کلان کشور و تاکید این سند بر قرار گرفتن کشور در جایگاه اول اقتصادی منطقه، سبب می شود که در برنامه ریزی های اقتصادی کشور به موضوع توسعه اقتصادی و عوامل موثر بر آن توجه ویژه ای شود. از جمله عوامل موثر بر توسعه اقتصادی می توان به دو حوزه زیر ساخت های عمومی مناسب و ثبات در سیاست گذاری های کلان اقتصادی اشاره کرد که تاثیر بسزایی در تسریع فرآیند رشد و توسعه جوامع دارند.

هم سو با اهداف سند چشم انداز، در برنامه های توسعه نیز عوامل موثر بر توسعه اقتصادی مورد توجه فراوان قرار گرفته است، که از جمله مصادیق آن می توان به ابلاغیه سیاست های کلی برنامه پنجم اشاره کرد که در آن بهبود فضای کسب و کار کشور با تأکید بر ثبات محیط اقتصاد کلان، فراهم آوردن زیرساخت های ارتباطی، اطلاعاتی، حقوقی، علمی و فناوری مورد نیاز، کاهش خطرپذیری های کلان اقتصادی، ارائه مستمر آمار و اطلاعات به صورت شفاف و منظم به جامعه را مد نظر قرار داده است.

با نگاهی مرحله ای به فرایند توسعه اقتصادی، موضوع الزامات و عوامل تاثیر گذار در هر مرحله از توسعه و توجه به این الزامات اهمیت ویژه ای پیدا می کند. موفقیت در هر مرحله مستلزم توجه به عوامل خاصی است که موفقیت یا شکست در آن مرحله را تعیین می کنند. عدم توجه کافی به اولویت ها و اهمیت این عوامل و الزامات و پرداختن به عواملی که نقش کمرنگ تری در مسیر توسعه دارند، موجب کند شدن سرعت توسعه، هدر رفتن سرمایه های ملی و فرصت های موجود خواهد شد.

وجود زیرساخت های عمومی مناسب از جمله الزامات اولیه این مسیر در مدل های مختلف توسعه معرفی شده است که تاثیر اساسی در مسیر توسعه و موفقیت کشورها در مراحل بعدی دارد. از دیگر سو، ثبات در اقتصاد کلان و قوانین و مقررات نیز از جمله الزامات اساسی در مسیر توسعه قلمداد می شود، بطوریکه برخی حتی وجود سیاست های صحیح بنیادین در اقتصاد را مقدم بر کیفیت زیرساخت های سخت مانند جاده ها، پل ها، بندار و ... می دانند. امروزه اهمیت شالوده های سیاسی-حقوقی و نقش مهم بنیان های اقتصاد کلان در توسعه اقتصادی بر همگان روشن است. جایگاه سیاست های معقول و شفاف در اقتصاد کلان از جمله

بکارگیری سیاست های پولی و مالی مناسب با ساختار اقتصادی جامعه، توجه ویژه به توسعه بخش خصوصی و ایجاد بستر سیاسی با ثبات در سایه قوانین کارآمد در مباحث توسعه اقتصادی به اثبات رسیده است.

به منظور ارزیابی دیدگاه مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی کشور در خصوص جایگاه کشور در دو حوزه زیرساختها و ثبات سیاست های بنیادین اقتصادی در کشور، مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران در راستای اهداف، استراتژی ها و وظایف تعیین شده خود نظر سنجی جامعی را به انجام رسانده و نتایج حاصله در این گزارش مورد تحلیل واقع شده است.

در این گزارش به منظور نظر سنجی از فعالان اقتصادی از پرسشنامه استفاده شده و توزیع پرسشنامه در سطحی گسترده و در کلیه استان های کشور صورت گرفته است. تعداد پرسشنامه های ارسالی برای هر استان، بر اساس نمونه گیری تصادفی و متناسب با تعداد بنگاه های اقتصادی هر استان تعیین شده و جامعه پاسخ دهندگان به پرسشنامه ها شامل مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی اعم از خصوصی، دولتی، خدماتی، صنعتی و کشاورزی بوده اند. نظر سنجی های صورت گرفته در کشور در فاصله زمانی فروردین تا اردیبهشت ماه ۱۳۸۸ انجام شده است.

سوال های طرح شده در این گزارش بر اساس طیف ۷ امتیازی لیکرت است، بدین شکل که انتخاب عدد ۱ به معنای موافقت صد درصد با گزینه مربوط به عدد ۱ و انتخاب عدد ۷ نیز به معنی موافقت صد درصد با گزینه مربوط به عدد ۷ می باشد. علاوه بر نظر سنجی به کمک پرسشنامه، از منابع کتابخانه ای و گزارشات داخلی و بین المللی استفاده شده و به منظور مقایسه شاخص های مختلف با کشورهای منطقه آمارهای گزارش رقابت پذیری سال ۲۰۰۸ مجمع جهانی اقتصاد به کار گرفته شده است. لازم به ذکر است که گزارش مجمع جهانی اقتصاد، همه ساله بر اساس نظر سنجی از فعالان اقتصادی کشورهای مختلف تهیه و منتشر می گردد.

نگاهی به مفهوم و مراحل مختلف توسعه اقتصادی

توسعه اقتصادی به عنوان مفهومی کیفی اشاره بر رشد همراه با افزایش ظرفیت های تولیدی اعم از ظرفیت های فیزیکی، انسانی و اجتماعی دارد. در حالیکه رشد اقتصادی عبارتست از افزایش تولید (کشور) در یک سال خاص در مقایسه با مقدار آن در سال پایه. در سطح کلان، افزایش تولید ناخالص ملی (GNP) یا تولید ناخالص داخلی (GDP) در سال مورد نظر به نسبت مقدار آن در یک سال پایه، که باید برای دستیابی به عدد رشد واقعی، تغییر قیمت ها (بخاطر تورم) و استهلاك تجهیزات و کالاهای سرمایه ای را نیز از آن کسر نمود.

بنابراین بین مفهوم رشد و توسعه اقتصادی تمایز وجود دارد و رشد اقتصادی لازمه دستیابی به توسعه اقتصادی است. کشورها در مسیر توسعه اقتصادی از مراحل مختلفی عبور می کنند. همانطور که در تئوری های توسعه اقتصادی نیز اشاره شده است، برخی از آنها در یک مرحله متوقف شده، در حالیکه برخی دیگر به مراحل بالاتر دست پیدا می کنند.

از جمله مهمترین تئوری های مطرح در مبحث توسعه اقتصادی، تئوری روستو است. وی برای توسعه اقتصادی پنج مرحله را تشخیص داده و معتقد بود که هر یک از کشورهای جهان در یکی از این مراحل قرار دارند.

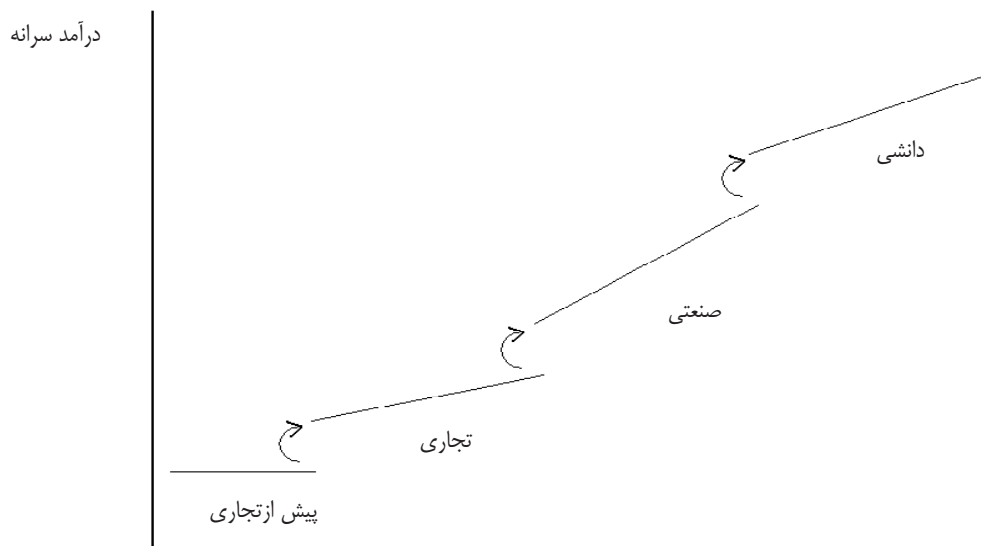
- ۱) مرحله جامعه سنتی
- ۲) مرحله شرایط ما قبل جهش
- ۳) مرحله جهش
- ۴) مرحله بلوغ اقتصادی
- ۵) مرحله مصرف انبوه

مشخصه مرحله اول از این تئوری محدودیت تولید و در قالب یک اقتصاد معیشتی و خود مصرفی است. مرحله دوم که در واقع گذر از جامعه سنتی به جامعه نوین است، با افزایش چشمگیر در نرخ سرمایه گذاری همراه است. همچنین در این مرحله سرمایه گذاری بخشهای زیربنایی انجام می شود. در مرحله جهش که نقطه عطف مراحل رشد و توسعه در تئوری روستو است همراه با نوآوریها و پیشرفتهای فنی و تکنولوژیکی خواهد بود. مرحله بلوغ اقتصادی به عنوان چهارمین مرحله از تئوری وی با تکامل پیشرفتهای فنی و امکان افزایش انباشت سرمایه همراه با برخی تغییرات اجتماعی در سطح جامعه (مشارکت زنان در فعالیتهای

اقتصادی و اجتماعی) همراه است و در مرحله مصرف انبوه، تخصیص منابع علاوه بر رفع نیازهای اساسی به سایر کالاها و خدمات مصرفی مانند کالاهای مصرفی بادوام، آموزش و بهداشت نیز تخصیص می یابد.

در مدل دیگری، مراحل توسعه اقتصادی را به سه مرحله تقسیم می کنند که با گذر از آنها، کشورها از فقر به سمت رفاه و ثروت پیش می روند. این سه مرحله عبارتند از: مرحله تجاری، مرحله صنعتی و مرحله دانش محور. (نمودار ۱)

کشور هایی که در مرحله دانش قرار دارند، جزو کشور های مرفه و ثروتمند محسوب می شوند. در این کشور ها خلاقیت به عنوان نیروی محرکه توسعه محسوب می شود که خود حاصل بکار گیری دانش و فناوری می باشد. (Sachs, ۲۰۰۴)

نمودار ۱: مراحل مختلف توسعه (Sachs, ۲۰۰۴)

مرحله تجاری را می توان مرحله ای دانست که در آن قسمت شهر نشین کشور به تولید محصولات و خدمات محدود و با فناوری بسیار سطح پایین می پردازد و بخش روستا نشین کشور متقابلاً تولید کننده محصولات کشاورزی است و این دو گروه در تعاملی نسبتاً خوب به خرید و فروش فرآورده های خود می پردازند.

اما در مرحله پیش از تجاری، به علت عدم وجود زیر ساخت های لازم جهت برقراری ارتباط و داد و ستد، بخش روستایی کشور از بخش شهری جدا شده و در یک حالت کاملاً ابتدایی به زندگی می پردازند. پس از عبور موفق از بخش تجاری که لازمه آن تعامل و یکپارچگی مناسب بین بخش روستایی و شهری

کشورهایست، نوبت به ورود به مرحله صنعتی می رسد. عامل اصلی موفقیت در مرحله صنعتی، تجارت بین الملل می باشد. برقراری ارتباط با دنیای بیرون و آشنایی با فناوری های دیگر کشورها از یک طرف و ورود سرمایه گذاران و تجار خارجی از طرف دیگر، عوامل اساسی در عبور موفق کشورها از مرحله صنعتی می باشد. بنابراین کشورهایی که در حال ورود به این مرحله هستند و یا می خواهند با موفقیت از این مرحله عبور کنند، بایستی به الزامات و عوامل حیاتی موفقیت در این مرحله توجه نمایند. از جمله این عوامل می توان به تدوین سیاست های مشوق سرمایه گذاری با اولویت ورود فناوری، سیاست های صادرات محور، توجه به بخش خصوصی و ثبات سیاست های کلان اقتصادی و سیاسی اشاره کرد.

کشورهایی که با موفقیت از مرحله صنعتی بیرون می آیند، وارد مرحله دانشی می شوند. در این مرحله کشورها اهمیت بسیاری برای فعالیت های تحقیق و توسعه، گسترش خلاقیت و نوآوری و تقویت جامعه علمی خود قائل می شوند.

کشورها در مراحل مختلف توسعه، با چالش های مختلف رقابتی مواجه هستند و از این رو سرعت حرکت آنها در این مسیر متفاوت خواهد بود. بطور مشابه در یک تقسیم بندی دیگر، توسعه به مراحل مبتنی بر عوامل تولید، سرمایه گذاری و خلاقیت طبقه بندی می شوند (نمودار ۲). گذر موفق از هر مرحله مستلزم توجه کافی به الزامات آن مرحله است. (Porter & Shwab, ۲۰۰۸)

در مرحله اول، وجود عواملی مانند نیروی کار ارزان و منابع طبیعی، پایه و اساس رقابت را تشکیل می دهند. در این مرحله شرکت ها به تولید محصولات خیلی ساده می پردازند و تولید و طراحی دیگر محصولات در کشورهای پیشرفته تر انجام می شود. وجود زیرساخت های عمومی مناسب و ثبات اقتصاد کلان، دومورد از الزامات موجود در مرحله اول محسوب می شوند.

در مرحله دوم مزیت رقابتی از تولید محصولات و خدمات پیشرفته تر اما بصورت کارا تر بدست می آید. ارائه مشوق های سرمایه گذاری، ایجاد فضای امن برای سرمایه گذاران داخلی و خارجی از جمله عوامل حیاتی این مرحله محسوب می شوند و در مرحله آخر توانایی شرکت های یک کشور در تولید محصولات و خدمات نوآورانه بر اساس پیشرفته ترین فناوری ها به عنوان منبع اصلی مزیت رقابتی خواهد بود.

بر اساس آنچه ذکر شد، توسعه اقتصادی کشورها دارای مراحل مختلفی است و کشورها در برهه های زمانی مختلف، در مرحله ای از این مسیر قرار دارند و با سرعت های متفاوتی در مسیر توسعه حرکت می کنند. موفقیت در هر مرحله مستلزم توجه به عوامل خاصی است که موفقیت یا شکست در آن مرحله را تعیین می کند. عدم توجه کافی به این عوامل و پرداختن به عواملی که نقش کم رنگ تری در مسیر پیشرفت توسعه دارند، موجب کند شدن روند حرکت به مرحله بعدی توسعه، هدر رفتن سرمایه های ملی و فرصت های موجود خواهد شد. وجود زیرساخت های عمومی مناسب از جمله الزامات اولیه این مسیر در مدل های مختلف توسعه معرفی شده است که تاثیر اساسی در مسیر توسعه و موفقیت کشورها در مراحل بعدی دارد. ثبات در اقتصاد کلان و قوانین و مقررات نیز از جمله الزامات اساسی در مسیر توسعه قلمداد می شود.

فصل دوم

توسعه زیرساخت‌های عمومی

مقدمه

در فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها، همبستگی مستقیم و مثبتی بین گسترش زیرساخت های عمومی از قبیل جاده ها، خطوط ریلی، حمل و نقل دریایی و هوایی، شبکه برق رسانی و مخابراتی و دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بیشتر وجود دارد. به عبارت دیگر همراه با افزایش تولید ناخالص داخلی، میزان ارزش افزوده زیر ساخت های عمومی نیز افزایش می یابد. در جهان امروز زیر ساخت های عمومی نقش زیر بنایی را در هر جامعه ایفا می کنند و علاوه بر تحت تاثیر قرار دادن توسعه اقتصادی، خود نیز در فرایند توسعه دچار تغییر می شوند.

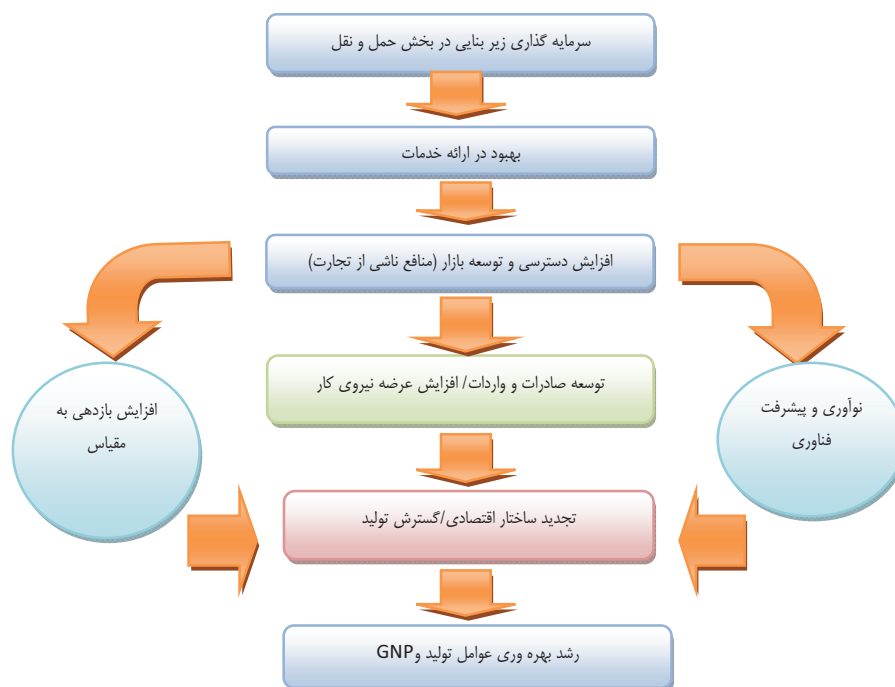
در ادبیات رشد و توسعه اقتصادی همواره منافع و اهمیت زیر ساخت های عمومی مورد توجه قرار داشته است. تحولات اخیر در نظریات مبتنی بر رشد، برخی از الگو هایی را که رابطه بین میزان سرمایه گذاری عمومی با رشد بلند مدت اقتصادی را نشان می دهد، معرفی نموده است. در یک تحقیق میدانی و وسیع، بابازاده، قدیمی و محسنی (۱۳۷۸) به بررسی نقش توسعه زیر ساخت ها در توسعه اقتصادی کشور پرداخته اند. یافته های این تحقیق بیانگر وجود ارتباط مستقیم و قوی بین توسعه زیر ساخت ها و توسعه اقتصادی در بلند مدت می باشد. از دیگر نتایج بدست آمده از این تحقیق می توان به تاثیر توسعه زیر ساخت ها بر کاهش نابرابری درآمدی در سطح کشور اشاره کرد.

زیر ساخت های ارتباطی مانند جاده ها و راه آهن و همچنین زیرساخت های ارتباطی مبتنی بر فناوری های ارتباطی و اطلاعاتی نقش مهمی را در رشد و توسعه اقتصادی کشورها ایفا می کنند. تحقیقات موجود نشان می دهد که سرمایه گذاری در زیر ساخت های ICT^۱ - اعم از تولید محصولات و خدمات، رشد اقتصادی کشورها را به طرق مختلف افزایش می دهد. به عنوان مثال اکنون ثابت شده گسترش صنایع و محصولات ICT در کشورها موجب رشد قابل توجه بهره وری نیروی کار و بهبود روش های تولید می گردد. همچنین توجه به تولید محصولات ICT خود موجب گسترش رشته جدید صنعتی در اقتصاد شده و افزایش تولید ملی را به دنبال دارد. در سطح بنگاهی نیز تاثیر گسترش زیر ساخت های ICT را می توان در دو حوزه بازار کالا و بازار نیروی کار مورد توجه قرار داد. در حوزه بازار کالا، زیر ساخت های ارتباطی از طریق کاهش هزینه های موجود در زنجیره تامین شرکت ها و افزایش کیفیت فرایندهای موجود در این زنجیره تاثیر بسزایی را بر تک تک شرکت ها و در مجموع بر صنایع مختلف می گذارد و در حوزه بازار نیروی کار نیز امکان بهره گیری از نیروی کار متخصص در مناطق مختلف و دستیابی به بهره وری بالاتر را فراهم می سازد (Celderon, ۲۰۰۴).

۱- Information Communication Technology

همچنین زیر ساختهای حمل و نقل با ایفای نقش رابط در بازار مصرف، همانند پایه های پلی هستند که بخش های مختلف جامعه با عبور از روی آن در مسیر توسعه پایدار حرکت می کنند. اگر امروزه در جهان از خدمات حمل و نقل تحت عنوان صنعت یاد می شود نشانه گستردگی و اهمیت این خدمات به عنوان حلقه اتصال صنایع با یکدیگر و عامل ارتباط میان بازارهای مصرف و بازارهای تولید است. بر همین اساس است که همبستگی و پیوند میان نظام حمل و نقل و فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع آنچنان حساس و پیچیده است که کارشناسان اقتصادی، صنعت حمل و نقل را به عنوان نیروی محرکه توسعه و کارآمدی و توانمندی آن را زمینه ساز توسعه پایدار می دانند. سرمایه گذاری زیر بنایی در حمل و نقل و بهبود در ارائه خدمات، به کاهش هزینه ها و افزایش دسترسی به بازار های متنوع نظیر عرضه کنندگان نهاده ها، نیروی کار و تقاضا کنندگان منجر شده که به تبع آن توسعه بازار را به دنبال خواهد داشت. در این رابطه همچنین فرصت ها برای صادرات و واردات کالاها افزایش می یابد، زیرا توسعه صادرات، به سطوح بالاتر تولید منجر شده و امکان بهبود در کارایی را فراهم می سازد. (نمودار ۳). این دو موضوع از طریق تجدید ساختار اقتصادی (بنگاه های جدید و موجود) و همچنین بهبود در فرایندهای یادگیری تولید (که کاهش هزینه های تولید و افزایش بهره وری را فراهم می سازد) امکانپذیر می-

گردد. (Lakshmanan & Anderson, ۲۰۰۲)

نمودار ۳: مدل مفهومی تاثیر زیر ساخت حمل و نقل بر توسعه اقتصادی یک منطقه (منبع: Lakshmanan, ۲۰۰۲)

جمهوری اسلامی ایران دارای موقعیت ترانزیتی و ژئوپلیتیکی بسیار مناسبی است و این موضوع، اهمیت وجود زیر ساخت های مناسب را به منظور بهره برداری از فرصت های موجود نشان می دهد. مزیت های ترانزیتی کشورمان را می توان در قالب موارد زیر برشمرد:

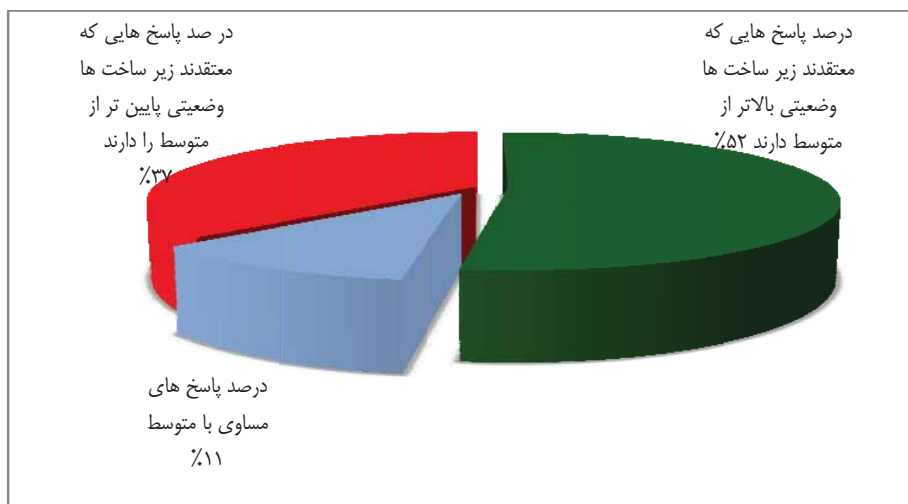
- قرار داشتن در محدوده مناطق نفت خیز جهان از جمله حوزه نفتی خزر و خلیج فارس، ایفای نقش پل ارتباطی میان کشورهای محصور در خشکی آسیای میانه و قفقاز و افغانستان با آب های آزاد.
- قرار داشتن در مسیر دالان شمال- جنوب و برقراری ارتباط ترانزیتی کشورهای روسیه، اروپای شرقی، مرکزی، شمالی، آسیای میانه و قفقاز از یک سو و آسیای جنوبی، جنوب شرقی، خاور دور، اقیانوسیه و کشورهای حاشیه خلیج فارس از سوی دیگر.
- قرار گرفتن در مسیر ترانزیتی شرق- غرب یا جاده ابریشم و قابلیت برقراری ارتباط ترانزیتی خاور دور آسیای میانه با اروپا و آسیای غربی و شمال آفریقا.
- برخورداری از مرز خشکی و دریایی با ۱۵ کشور جهان
- قرار گرفتن در مرکزیت جغرافیایی کشورهای عضو سازمان همکاری های اقتصادی اکو

در ادامه به بخشی از نظر سنجی انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی، صنایع و معادن کشور که مربوط به حوزه زیر ساخت های سخت کشور می شود، می پردازیم. این نظر سنجی در گستره وسیعی از محورهای اقتصادی خرد و کلان در سطح کشور انجام شده است و مخاطبان آن مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی کشور، اعم از صنعتی، خدماتی و کشاورزی و در بخش های دولتی و خصوصی بوده- اند.

در حوزه زیر ساخت، مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران، به دلیل اهمیت ویژه ای که این حوزه بر توسعه اقتصادی کشور دارد، با طرح پرسش هایی از فعالان اقتصادی، سعی در دستیابی به تصویری روشن از وضعیت زیر ساخت های عمومی کشور بر اساس نظرات فعالان اقتصادی کشور نموده است. سوالات مطرح شده در این قسمت در حوزه های زیر ساخت جاده ای، راه آهن، تأسیسات بندری، شبکه برق رسانی و تلفن ثابت است و از پرسش شوندگان خواسته شده است تا نظرات خود را نسبت به کیفیت این زیر ساخت ها بر اساس طیف ۷ امتیازی بیان نمایند.

وضعیت کلی زیر ساخت های عمومی

در یک سوال کلی از فعالان اقتصادی، وضعیت زیر ساخت های عمومی از قبیل حمل و نقل، مخابرات و انرژی مورد پرسش قرار گرفت. در این طیف عدد ۱ نمایانگر وضعیت "فوق العاده توسعه نیافته" و عدد ۷ نمایانگر وضعیت "مطلوب و منطبق با استاندارد های بین المللی" بوده اند. نتایج به دست آمده از این سوال نشان دهنده میانگینی معادل ۴/۲۱ است، بدین معنا که بر اساس این نظر سنجی وضعیت عمومی زیر ساخت ها از دیدگاه فعالان اقتصادی بالاتر از متوسط و مطلوب ارزیابی شده است. بر همین اساس ۵۲ درصد از پاسخ دهندگان، وضعیت زیر ساخت های عمومی کشور را بالاتر از متوسط، ۱۱ درصد متوسط و ۳۷ درصد پایین تر از سطح متوسط ارزیابی نموده اند. (نمودار ۴)

نمودار ۴: وضعیت زیر ساخت های عمومی کشور

در بررسی های انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، مشخص شد که فعالان بخش کشاورزی، رضایت بیشتری از زیر ساخت های عمومی نسبت به فعالان دو بخش خدمات و صنعت دارند. همانطور که از نمودار ۵ مشخص است میانگین امتیازات داده شده (۴/۳۹) در طیف ۷ امتیازی) در بخش کشاورزی نسبت به بخش های خدمات و صنعت بیشتر است.

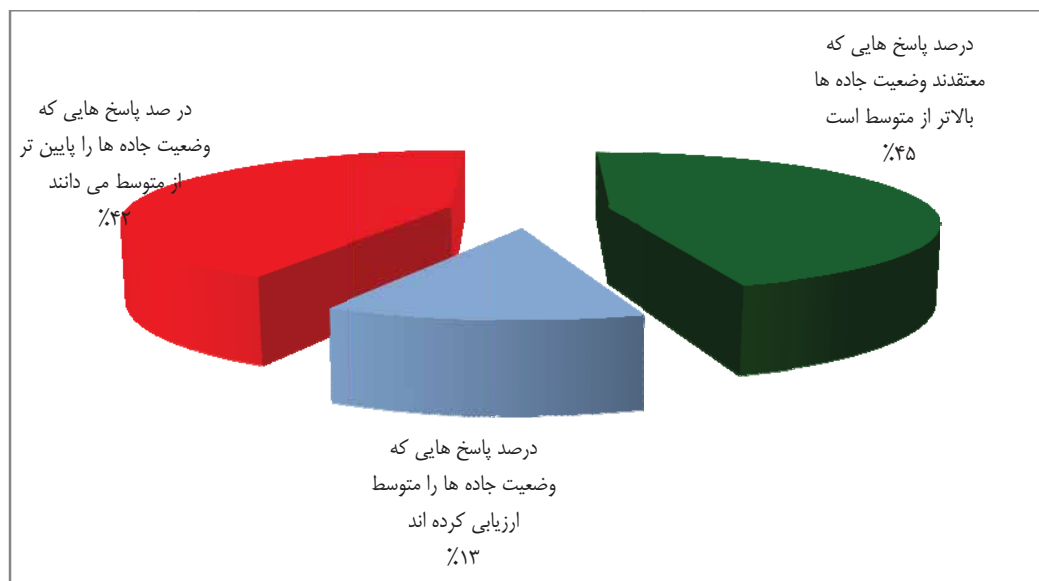
نمودار ۵: مقایسه میانگین پاسخ های ۳ بخش خدمات، صنعت و کشاورزی در ارتباط با وضعیت زیر ساخت های عمومی

به منظور آگاهی بیشتر از نظرات فعالان اقتصادی در مورد بخش های مختلف زیر ساختی از جمله جاده ها، حمل و نقل ریلی، دریایی، شبکه برق رسانی و تلفن ثابت، پرسش هایی به صورت جداگانه مطرح شد که در ادامه به بررسی نتایج هر کدام از آنها خواهیم پرداخت.

وضعیت جاده های کشور

جابجایی بار و مسافر از اصلی ترین شاخص های عملکرد حمل و نقل زمینی محسوب می شود. در سال ۱۳۸۳ مقدار ۴۱۸/۵ میلیون تن بار در کشور جابجا شد که ۲۸ درصد از پیش بینی برنامه فراتر بوده است. طی برنامه سوم میانگین رشد سالانه کل بار جابجا شده در کشور ۱۴ درصد بوده است. طی سال ۱۳۸۳ بیش از ۴۴۰/۱ میلیون نفر مسافر در کشور جابجا شده است. این رقم نسبت به تعداد مسافران جابجا شده در سال پایه (۱۳۷۸) و چهار سال اول برنامه سوم به ترتیب ۱/۹، ۵/۵، ۳/۸، ۱۲/۷ و ۱/۵ درصد افزایش داشته است (سند ملی توسعه، ۱۳۸۵). بر اساس گزارشات ارائه شده توسط وزارت راه، طول کل جاده های کشور بین سال های ۸۴ تا ۸۷ نسبت به ۴ سال قبل از آن ۱۶۱ درصد رشد داشته است و از طرفی این عدد برای میزان کالاهای حمل شده و تعداد مسافران جابجا شده به ترتیب، ۱۴۳ و ۱۰۷ درصد می باشد.

بر اساس نتایج بدست آمده از نظرسنجی انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران، ۴۵ درصد از پاسخ دهندگان، وضعیت جاده های کشور را بالاتر از متوسط ارزیابی کردند و ۴۲ درصد نیز وضعیت جاده های کشور را پایین تر از حد متوسط دانستند. نمودار شماره ۶ نشان دهنده درصد فراوانی پاسخ دهندگان به این سوال می باشد.

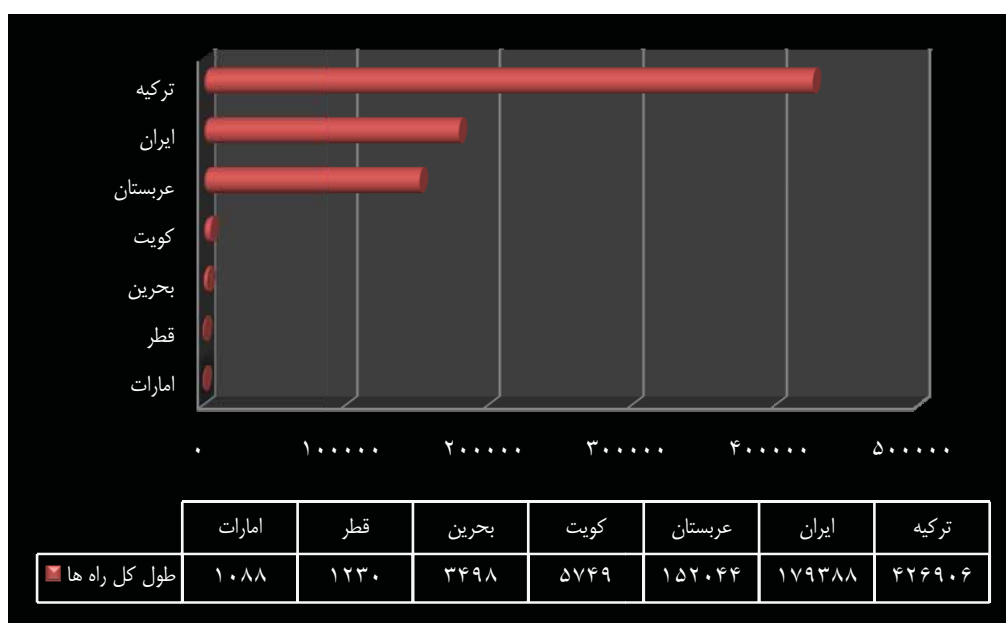
نمودار ۶: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با وضعیت جاده های کشور

در مقایسه انجام شده بین وضعیت جاده های کشور با برخی کشور های منطقه، ایران دارای وضعیت بهتری نسبت به کشورهای چون، ترکیه، سوریه و پاکستان می باشد در حالیکه وضعیت کشور های کم وسعتی چون امارات، بحرین و کویت از وضعیت ایران بهتر ارزیابی شده اند. لازم به توضیح است که امتیازات کشورهای دیگر در حوزه زیر ساخت ها، از گزارشات سال گذشته مجمع جهانی اقتصاد که بر اساس نظرات فعالان اقتصادی آن کشور ها تهیه شده، استخراج شده است. (نمودار ۷)

نمودار ۷: مقایسه میانگین امتیازات جاده های کشور با کشورهای منطقه (منبع: گزارش مجمع جهانی اقتصاد)

نمودار ۸: طول کل راه های موجود در برخی کشورهای منطقه را نشان می دهد. (بر حسب کیلومتر)

نمودار ۸: طول کل راه های موجود در کشورهای منطقه (منبع: The World Fact Book, ۲۰۰۸)

بر اساس محاسبات انجام گرفته توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران، از نظر تراکم جاده ای در بین کشورهای منطقه، کویت و امارات به ترتیب دارای بالاترین و کمترین تراکم جاده ای و ایران دارای جایگاه پنجم

است. منظور از تراکم جاده ای نسبت طول راه های کشور بر حسب کیلومتر به مساحت کشور بر حسب کیلومتر مربع می باشد. (نمودار ۹)

هر چند کشوری مانند امارات در حوزه زیرساخت جاده ای، دارای بالاترین امتیاز از نظر فعالان اقتصادی است، اما باید توجه کرد که این کشور از لحاظ تراکم جاده ای پایین ترین امتیاز را به خود اختصاص می دهد.

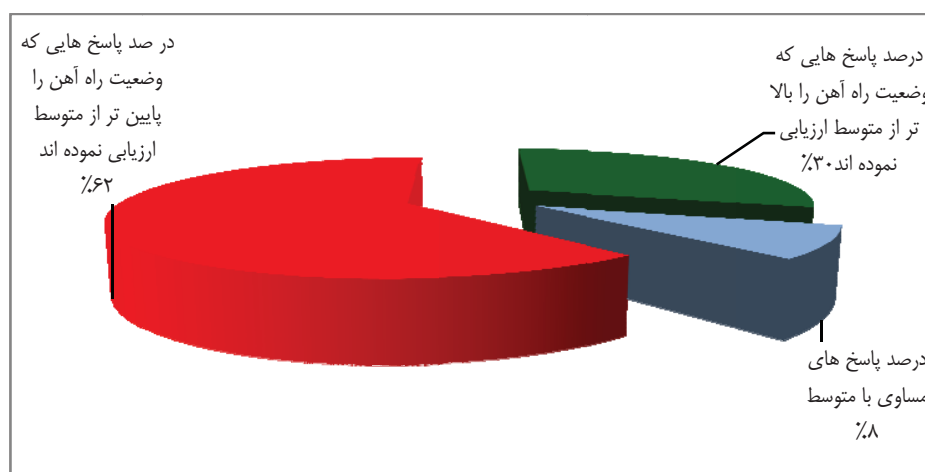
نمودار ۹: میزان تراکم جاده های کشور های منطقه (منبع: مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران)

زیر ساخت های ریلی

مقایسه سهم زیر بخش های حمل و نقل از جابه جایی بار، بیانگر کاهش سهم زیر بخش ریلی و افزایش سهم زیر بخش جاده ای است. طی برنامه سوم توسعه، میانگین رشد سالانه جابه جایی بار و مسافر ریلی به ترتیب ۵/۱ و ۱۰/۳ درصد بوده که نشانگر آن است که جابه جایی مسافر ریلی در طول برنامه دارای عملکرد بیش از میانگین هدف برنامه و جابه جایی بار ریلی دارای عملکرد کمتر از میانگین هدف برنامه است که علت آن را می توان در محدودیت تعداد لکوموتیو، ساختار سنتی راه آهن و نبود مدیریت یکپارچه و کارا در این زیر بخش دانست (سند ملی توسعه، ۱۳۸۵). بر اساس گزارش عملکرد وزارت راه در طی سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷، در مجموع ۲۲۰۶ کیلومتر به خطوط ریلی کشور افزوده شده و تناژ بار حمل شده بین سال های ۸۴ تا ۸۷ نسبت به چهار سال قبل از آن ۱۰۹ درصد رشد داشته است.^۱

۱- <http://www.mrt.ir/New/Main.asp>

نتایج به دست آمده از نظر سنجی انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران از فعالان اقتصادی کشور در زمینه بخش ریلی کشور حاکی از آن است که تعداد بیشتری از پاسخ دهندگان از وضعیت موجود راه آهن کشور راضی نیستند، چراکه ۶۲ درصد از آنها معتقدند، بخش ریلی کشور وضعیتی پایین تر از حد متوسط را دارا می باشد. نمودار ۱۰ درصد فراوانی پاسخ دهندگان را بر اساس سه قسمت پایین تر از حد متوسط، حد متوسط و بالاتر از حد متوسط نشان می دهد.

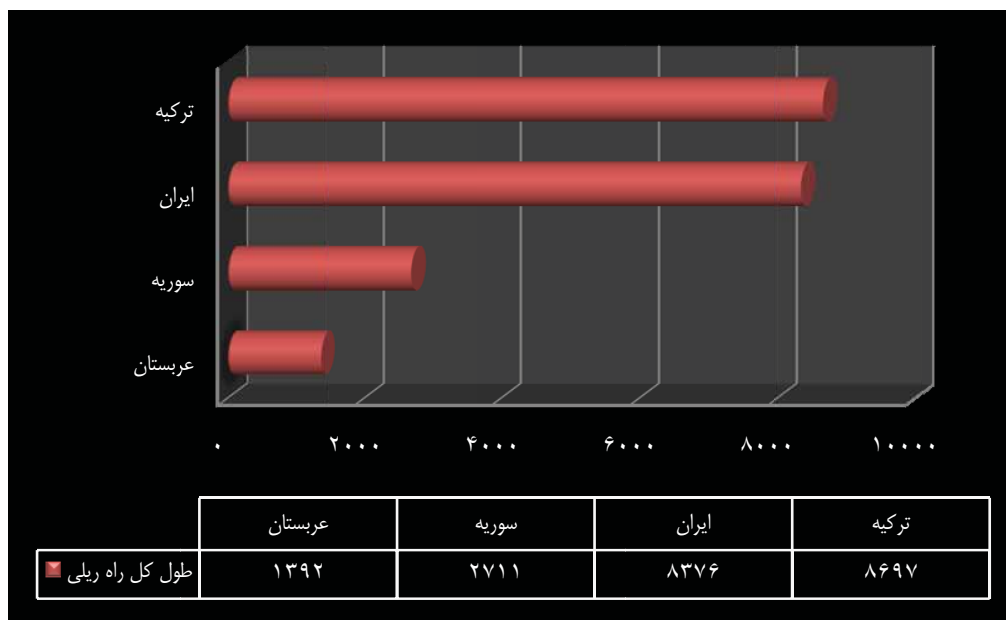
نمودار ۱۰: در صد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با وضعیت زیر ساخت ریلی کشور

با این وجود، وضعیت زیر ساخت ریلی کشور در مقایسه با برخی کشورهای منطقه وضعیت بهتری دارد. همانطور که از نمودار ۱۱ مشخص است، امتیاز این شاخص که بر اساس نظر سنجی از فعالان اقتصادی به دست آمده نسبت به کشورهای چون امارات، عربستان، ترکیه و سوریه بالاتر است.

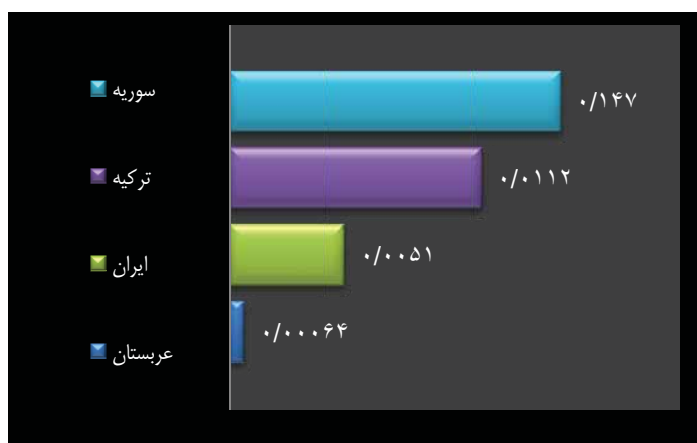
نمودار ۱۱: مقایسه میانگین امتیاز زیر ساخت ریلی کشور با کشورهای منطقه (گزارش مجمع جهانی اقتصاد-۲۰۰۸)

نمودار ۱۲ طول راه ریلی کشور های منطقه را بر حسب کیلومتر نشان می دهد.

نمودار ۱۲: طول راه ریلی کشور های منطقه (منبع: World Fact Book, ۲۰۰۸)

بر اساس محاسبات انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، سوریه دارای بالاترین تراکم راه ریلی است، در حالیکه عربستان پایین ترین تراکم را دارا می باشد. (نمودار ۱۳) تراکم ریلی ایران نسبت به دو کشور سوریه و ترکیه به مراتب کمتر بوده اما نسبت به عربستان بیشتر است.

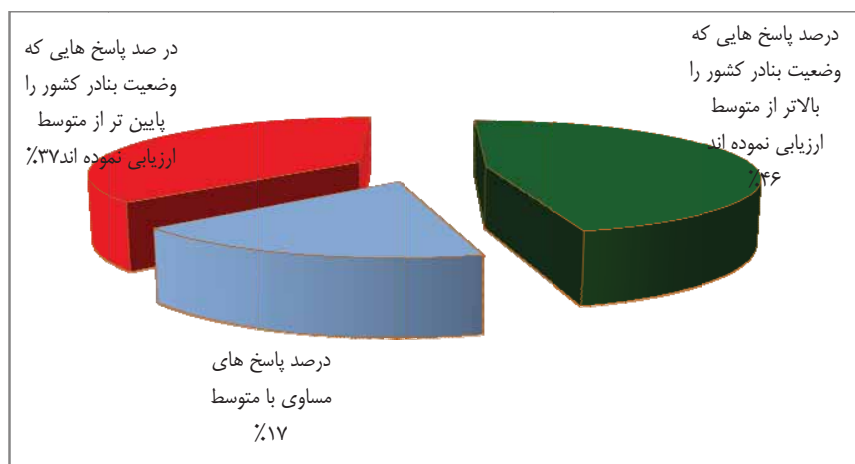
نمودار ۱۳: میزان تراکم راه ریلی در برخی کشور های منطقه (منبع: World Fact Book, ۲۰۰۸)

تاسیسات بندری

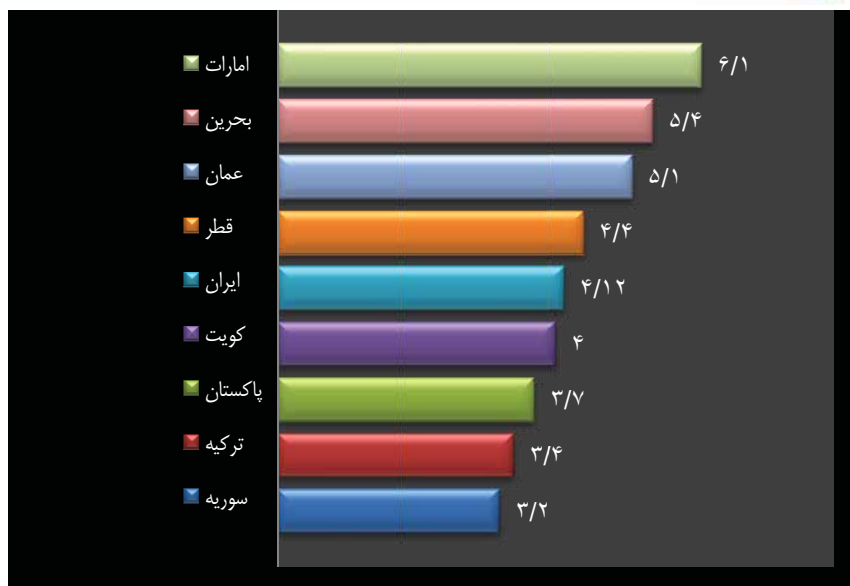
در فاصله سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵، در شرایطی که مجموع عملیات تخلیه و بارگیری بنادر کشور معادل ۶۸۵,۵۰۰,۰۰۰ تن بوده؛ سهم ترانزیت تنها ۴۱,۴۹۴,۵۷۹ تن یعنی معادل ۵ درصد عملیات تخلیه و بارگیری بنادر کشور بوده است که به هیچ عنوان رقم مطلوبی نیست. این در حالی است که هم اکنون مجموع درآمد ترانزیتی قاره آسیا سالانه بیش از ۱۵۰ میلیارد دلار است. متأسفانه در سالهای اخیر سهم ایران از این رقم، تنها ۲/۱ درصد بوده است و انتظار می رود با توجه به موقعیت ممتاز کشور در منطقه به لحاظ ترانزیتی و همچنین ظرفیت های شبکه حمل و نقل کشور، سیاست ها و برنامه هایی تدوین شود تا سهم با شیب فزاینده-ای افزایش یابد. (گزارش سازمان بنادر و کشتیرانی)

در بررسی به عمل آمده از فعالان اقتصادی کشور در حوزه تاسیسات بندری، ۴۶ درصد از پاسخ دهندگان وضعیت تاسیسات بندری را بالاتر از متوسط، ۳۷ درصد پایین تر از سطح متوسط و ۱۷ درصد نیز آن را متوسط ارزیابی کردند که نشان دهنده رضایت نسبی فعالان اقتصادی از زیر ساخت های موجود در این بخش است. (نمودار ۱۴)

با این وجود، در این بخش وضعیت برخی کشور های منطقه مانند امارات، قطر، بحرین و عمان نسبت به ما بهتر ارزیابی شده اند (بر اساس گزارش مجمع جهانی اقتصاد ۲۰۰۹-۲۰۰۸)، که با توجه به اهمیت استراتژیک این زیر ساخت، توجه بیشتری در زمینه بهبود و توسعه وضعیت موجود ضروری به نظر می رسد. (نمودار ۱۵)

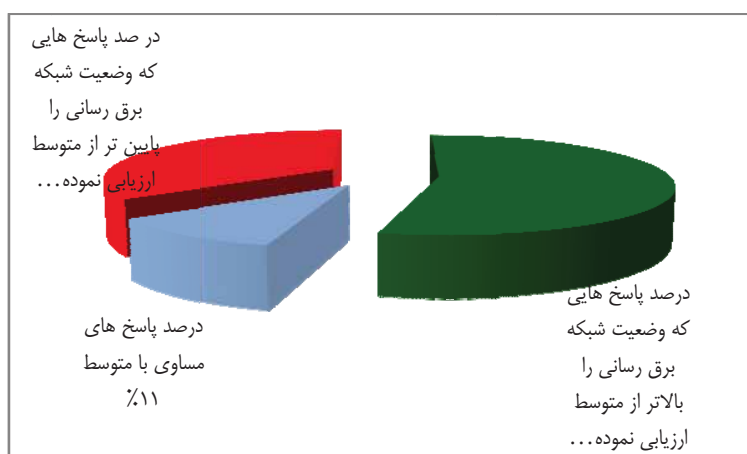
نمودار ۱۴: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت بنادر کشور

نمودار ۱۵: مقایسه میانگین امتیاز زیر ساخت بنادر کشور با کشورهای منطقه (منبع: گزارش رقابت پذیری ۲۰۰۸ و نظر سنجی مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران)

وضعیت شبکه برق رسانی

در حوزه شبکه برق رسانی، نظر فعالان اقتصادی در مورد کیفیت تامین برق از لحاظ عدم خاموشی و عدم نوسان ولتاژ مورد پرسش قرار گرفت، که بر همین اساس، ۵۴ درصد از پاسخ دهندگان، وضعیت این زیر ساخت را بالاتر از متوسط ارزیابی نمودند. (نمودار ۱۶).

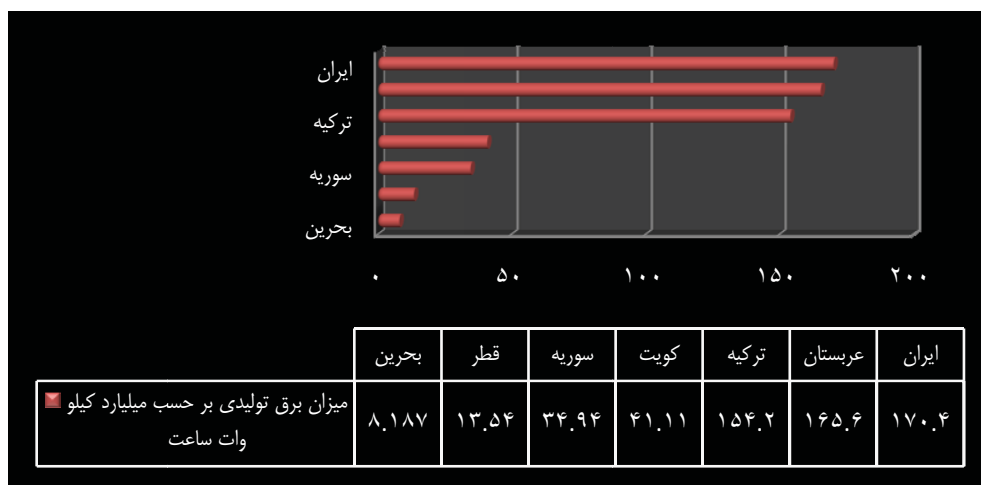
نمودار ۱۶: در صد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت شبکه برق رسانی کشور

در مقایسه انجام شده با برخی کشور های منطقه، ایران پس از کشور های امارات، عربستان و بحرین در جایگاه چهارم قرار می گیرد و حتی وضعیت شبکه برق رسانی کشور نسبت به ترکیه، (بر اساس نظرات فعالان اقتصادی) بهتر ارزیابی شده است. (نمودار ۱۷)

این در حالیست که میزان برق تولیدی در کشور، نسبت به برخی کشورهای منطقه به طور قابل توجهی بیشتر است. (نمودار ۱۸)

نمودار ۱۷: مقایسه میانگین امتیاز زیر ساخت برق کشور با کشورهای منطقه بر اساس نظر فعالان اقتصادی (گزارش رقابت پذیری ۲۰۰۸)

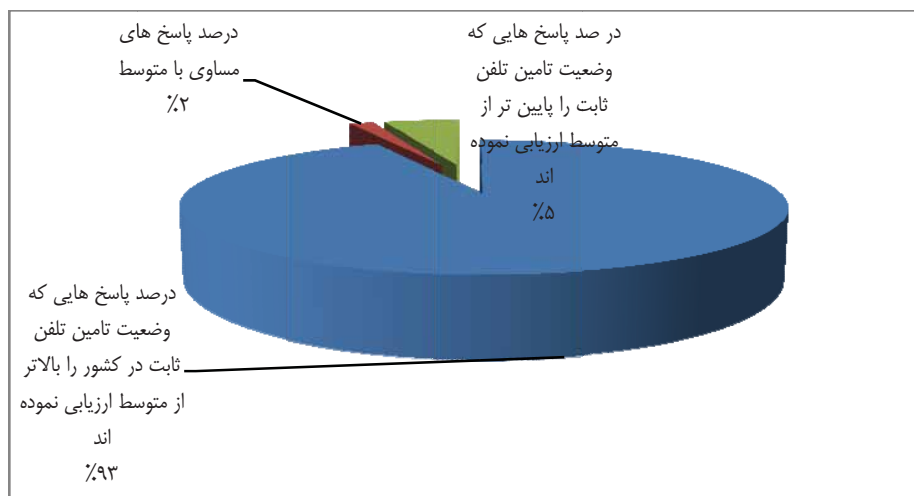

نمودار ۱۸: میزان برق تولیدی در کشورهای منطقه (منبع: World Fact Book, ۲۰۰۸)

وضعیت تامین تلفن ثابت

بر اساس آمار موجود، ضریب نفوذ تلفن ثابت در کشور از ۲۶/۲۶ درصد در سال ۱۳۸۳ به ۵۰ درصد در سال ۱۳۸۸ رسیده که این عدد نشان دهنده رشد چشمگیر در توسعه این زیر ساخت حیاتی در کشور است. (سند ملی توسعه، ۱۳۸۵)

در این حوزه، پاسخ دهندگان ارزیابی خیلی بهتری را نسبت به دیگر زیر ساخت ها داشتند و ۹۳ درصد از آنها فرایند تهیه تلفن ثابت را برای بنگاه خود، آسان معرفی نمودند (نمودار ۱۹).

نمودار ۱۹: در صد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت تلفن ثابت کشور

همانطور که از اعداد و ارقام به دست آمده از نظر سنجی ها در حوزه زیر ساخت های عمومی مشخص است، ایران از وضعیت نسبتاً مناسبی در این حوزه برخوردار است و روند توسعه این زیر ساخت ها با توجه به محدودیت ها و فشار سیاسی، وسعت کشور و موانع طبیعی متعدد سرعت قابل قبولی داشته است. بر اساس نظر سنجی های انجام شده از فعالان اقتصادی توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران در سراسر کشور، درصد بیشتری از آنها وضعیت این زیر ساخت ها را بالاتر از حد متوسط و یا نزدیک به متوسط ارزیابی کرده اند. در مقایسه های انجام شده با کشور های منطقه نیز این موضوع به خوبی مشخص است. با این حال موضوع حفاظت و نگهداری از زیر ساخت های موجود و توجه به کمبود های فعلی با اولویت تاثیر گذاری بیشتر بر توسعه، از موضوعاتی هستند که توجه ویژه تصمیم سازان و مجریان کشور را می طلبند.

فصل سوم

ثبات و کارآمدی در فضای

سیاسگذاری اقتصادی

مقدمه

در این فصل به دلیل اهمیت قابل توجهی که موضوع ثبات سیاست گذاری های اقتصادی در توسعه کشور دارا می باشد، مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی، بر اساس اهداف و استراتژی های خود به این موضوع حیاتی پرداخته و در بخشی از نظر سنجی گسترده ای که انجام داده، نظر فعالان اقتصادی کشور را در مورد محورهای مربوط به ثبات در سیاست گذاری های اقتصادی جویا شده است. نتایج بدست آمده از این نظر سنجی حاکی از عدم رضایت فعالان اقتصادی از وضعیت فعلی ثبات در سیاست گذاری اقتصادی نسبت به زیرساخت ها است. اهمیت ثبات در سیاست گذاری های اقتصادی و کار آمدی این سیاست ها به حدی است که برخی از صاحب نظران از آن به عنوان پایه های اساسی هر نظام اقتصادی یاد می کنند. این ابعاد به صورت مستقیم و غیر مستقیم، از طریق تاثیر گذاری بر شاخص هایی مانند تورم، سرمایه گذاری، سرمایه انسانی، توزیع درآمد، حقوق مالکیت و رشد جمعیت بر روی رشد اقتصادی موثر هستند. این سه جنبه، مشترکا محیط و فضای سیاسی را که در آن توسعه اقتصادی انجام می گیرد تعیین و تصمیمات اقتصادی افراد را شکل می دهند.

توسعه اقتصادی مستلزم جوی است که در آن بخش خصوصی بتواند برای فعالیت های خود برنامه ریزی کرده و سرمایه خود را درگیر فعالیت های بلند مدت، به ویژه در پروژه های ساختاری و پایه ای که موتور توسعه اقتصادی و تحولات تکنولوژیکی می باشند، نماید. این پروژه ها غالبا مستلزم سرمایه گذاری سنگین بوده و تنها در افق های بلند مدت سود آور می باشند. نااطمینانی نسبت به سیاست ها و قوانین اقتصادی موجب می شود که صاحبان سرمایه نتوانند بازده بلند مدت سرمایه خود را با اطمینان کافی محاسبه کنند. افزایش نااطمینانی از سیاست های اقتصادی موجب کاهش ارزش مورد انتظار بازده سرمایه، کاهش سطح سرمایه گذاری و لذا ایستایی و رکود اقتصادی می گردد.

از دیگر سو برقراری ثبات در اقتصاد کلان در ایجاد امید و اطمینان به فضای آینده اقتصادی کشور، توسعه بخش خصوصی و جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی بسیار مهم است. ثبات اقتصادی موجب افزایش اطمینان فعالان اقتصادی به سیاست های اتخاذ شده توسط دولت می شود و در ترغیب آنها به ادامه فعالیت های تولیدی و خدماتی شان در کشور و همچنین پیشبرد برنامه ریزی های بلندمدت و رشد اقتصادی موثر است.

به نظر می رسد آنچه که برای تحول در بخشهای اقتصادی کشور و دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی لازم است سیاست گذاری های مناسب اقتصادی است. سیاست گذاری هایی که در جهت ثبات اقتصادی باشند و چشم انداز روشنی را پیش روی بنگاه های اقتصادی قرار دهند. چنانچه فعالان اقتصادی تصویر روشنی از آینده

اقتصادی کشور نداشته باشند و سیاستگذاری های اقتصادی نیز در راستای بهبود وضعیت تولید نباشند، بی- شک با کاهش سرمایه گذاری، کاهش قدرت رقابت پذیری تولیدات داخلی و در نهایت تحمیل هزینه های گزاف بر اقتصاد ملی مواجه خواهیم بود.

در همین راستا بر اساس نظرسنجی که توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران از فعالان اقتصادی در خصوص تاثیر ثبات و کارآمدی فضای سیاستگذاری اقتصادی بر کسب و کار آنها انجام شد، بیانگر آن است که این فعالان تا حد زیادی در فضای حاکم بر اقتصاد کشور احساس ناامنی می کنند و تاثیر منفی این فضا بر کسب و کار آنها بطور ملموسی وجود دارد. اهمیت دیدگاه این افراد از این رو قابل توجه است که قریب به اتفاق آنان از مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی کشور هستند و بی شک سیاست های اقتصادی تاثیر به سزایی بر فعالیت های آنها دارد و اثرات هر تغییری را سریعتر از سایرین درمی یابند. از سوی دیگر گستره جغرافیایی این نظرسنجی که کل استان های کشور را در بر می گیرد و گستره کارکردی آن که کلیه بخش- های صنعت، کشاورزی، خدمات و... را شامل می شود هم در نوع خود بی بدیل است و سبب افزایش اهمیت نتایج آن می شود.

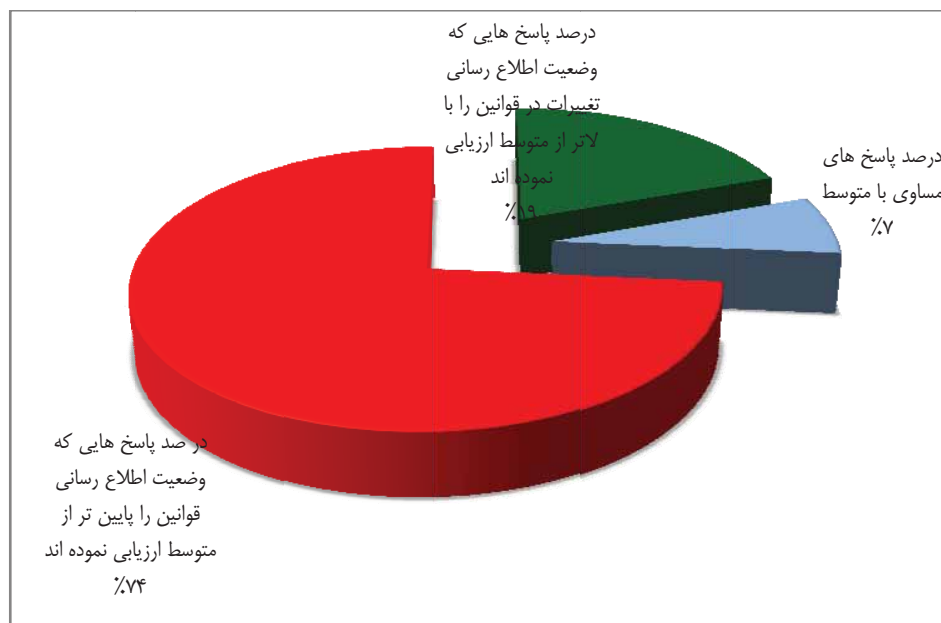
در ادامه گزارش به بررسی شاخص هایی چون ثبات در سیاست ها و مقررات، ثبات و هماهنگی در سیاست- های پولی و مالی، وضعیت سرمایه گذاری خارجی در کشور و فضای بخش خصوصی، که از جمله عوامل اساسی و تعیین کننده ثبات و کارآمدی فضای اقتصاد کلان کشور و همچنین حائز اهمیت در پیمودن مسیر توسعه اقتصادی می باشند، خواهیم پرداخت.

تغییر سیاست ها و مقررات دولتی

همانگونه که قبلا گفته شد در مبحث ثبات قوانین و مقررات علاوه بر تلاطم مرتب قوانین، مسائلی از قبیل دستیابی آسان به قوانین و مقررات و تغییرات آنها، تفسیر شفاف، قابل پیش بینی و یکسان از مقررات و سیاست های دولتی مورد توجه قرار می گیرد. آگاهی از تغییر سیاست ها و مقررات به خصوص برای سرمایه گذاران داخلی و خارجی حائز اهمیت است.

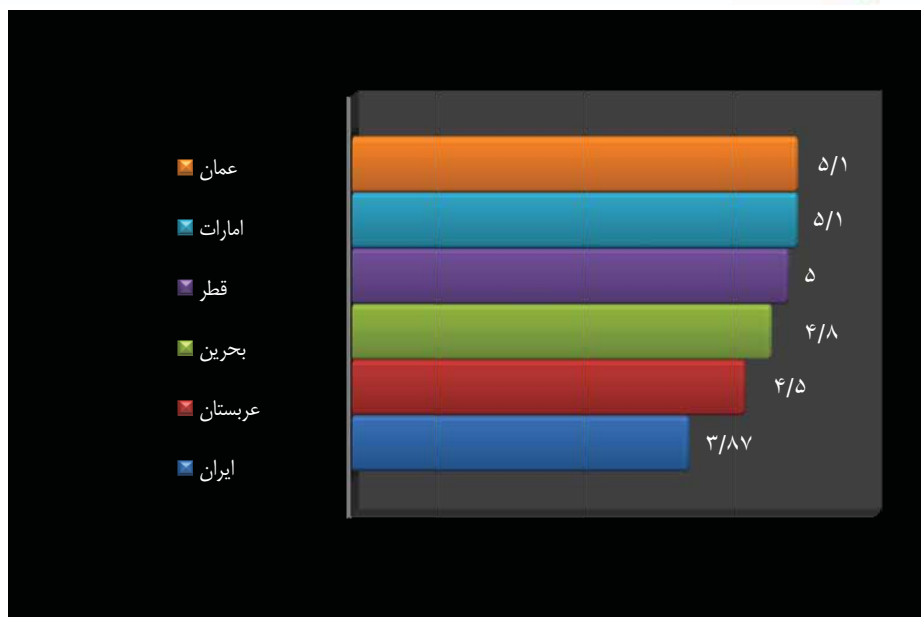
سیاست های ناظر بر مقررات، شامل اطلاعات رسمی و قابل دسترس و تعیین جهت گیری سیاست های حکومتی است. هر چقدر اطلاعات شفاف تر و دسترسی به آن سهل تر باشد اعتماد سرمایه گذاران به ارزیابی- هایشان بیشتر و جریان سرمایه گذاری به کشور تسهیل می شود. همچنین نگرش مردم و قوانین و مقررات حاکم بر جریان سرمایه، نیز اهمیت بسزایی دارد (موسوی و قائدی، ۱۳۸۵)

در پرسشی از مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی در ۲۹ استان کشور، وضعیت موجود اطلاع رسانی تغییر قوانین و مقررات و سیاست ها مورد سوال قرار گرفت که بر اساس نتایج به دست آمده، ۷۴ درصد از پاسخ دهندگان وضعیت موجود این فرایند را پایین تر از متوسط ارزیابی کردند و تنها ۷ درصد معتقد بودند که شرایط اطلاع رسانی و آگاهی از تغییر و تحولات سیاستی بالاتر از حد متوسط می باشد. (نمودار ۲۰)

نمودار ۲۰: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت اطلاع رسانی تغییرات در قوانین

در مقایسه انجام گرفته در همین زمینه نیز، که بر اساس نظرات فعالان اقتصادی کشور و کشورهای منطقه گردآوری شده (بر اساس گزارش مجمع جهانی اقتصاد و نظر سنجی انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اتاق ایران)، ایران پایین ترین امتیاز را در این شاخص نسبت به کشورهای منطقه کسب نموده است. (نمودار ۲۱)

نمودار ۲۱: مقایسه میانگین وضعیت اطلاع رسانی تغییرات در قوانین و مقررات کشور با کشورهای منطقه (بر اساس نظرات فعالان بخش

خصوصی: گزارش رقابت پذیری ۲۰۰۸)

ثبات در سیاست های پولی و مالی

یکی از شاخص های توسعه یافتگی دستیابی به ثبات در اقتصاد کلان است و از جمله مهمترین مولفه های ثبات در اقتصاد کلان، انضباط سیاست های پولی و مالی است. این سیاستها از جمله مهمترین سیاستگذاری های اقتصادی به شمار می رود که هدف از اجرای آنها برقراری ثبات، کنترل تورم و رشد اقتصادی است. در طی سالهای اخیر تاثیر سیاستگذاری های اتخاذ شده در حوزه سیاست های پولی و مالی قدرت برنامه ریزی بلندمدت را از بنگاه های اقتصادی گرفته است. بطوریکه نرخ بالای تورم از جمله تاثیرات بکارگیری سیاست های پولی و مالی انبساطی و بی انضباطی در استفاده از این سیاستها در کشور است که بخشهای تولیدی را با مشکل مواجه می کند.

بر اساس گزارش صندوق بین المللی^۱ پول ایران در سال ۲۰۰۸ دارای بالاترین نرخ تورم در میان کشورهای خاورمیانه بوده و جزء ۱۰ کشور دارنده بالاترین نرخ تورم در دنیا می باشد.

جدول شماره ۱: روند نرخ تورم ایران در مقایسه با برخی کشورهای منطقه در سالهای ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۸

کشور/ سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸
ایران	۱۱/۳	۱۵/۷	۱۵/۶	۱۵/۳	۱۰/۴	۱۱/۹	۱۸/۴	۲۶
قطر	۱/۴۴	۰/۲۴	۲/۲۶	۶/۸۰	۸/۸۱	۱۱/۸۳	۱۳/۷۶	۱۵/۰۵
مصر	۲/۴۳	۲/۴۳	۳/۲۱	۸/۱۱	۸/۸۰	۴/۲۰	۱۰/۹۵	۱۱/۷۰
امارات متحده عربی	۲/۷۴	۲/۹۳	۳/۱۶	۵/۰۲	۶/۱۹	۹/۲۷	۱۱/۱۲	۱۱/۴۵
عربستان سعودی	-۱/۱۴	۰/۲۳	۰/۵۹	۰/۳۶	۰/۶۳	۲/۳۱	۴/۱۱	۹/۸۷
ترکیه	۵۴/۲۵	۴۵/۱۳	۲۵/۳۴	۸/۶۰	۸/۱۸	۹/۶۰	۸/۷۶	۱۰/۴۴
آذربایجان	۱/۵۵	۲/۷۷	۲/۲۳	۶/۷۱	۹/۶۸	۸/۳۷	۱۶/۶۰	۲۰/۷۹

Source: World Economic Outlook Database April ۲۰۰۹

وجود تورم در یک اقتصاد برای جلوگیری از ایجاد رکود و دستیابی به رشد اقتصادی ضروری است اما وجود آهنگ رشد شدید سطح عمومی قیمتها می تواند بخشهای مختلف اقتصاد را با چالشهای جدی روبرو کند. همچنین تورم، عدم اطمینان و ناامنی فراوانی برای کل اقتصاد به بار می آورد و می تواند شاخص آن باشد که دولت نظارتش را بر سیاست اقتصادی از دست داده است. (ریمبرت همر، ۱۳۸۵)

در نظرسنجی انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران حدود ۶۴ درصد از صاحبان بنگاه های اقتصادی تورم شدید را یکی از مهمترین مشکلات حوزه فعالیت شان معرفی نمودند.

همانطور که در جدول شماره ۲ نیز مشخص است متوسط نرخ تورم در کشور از ۱۵/۸ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۱۸/۴ درصد در سال ۱۳۸۶ رسیده و در نه ماهه نخست سال ۱۳۸۷ نرخ تورم از ۲۰ درصد نیز فراتر رفته و به ۲۵/۵ درصد افزایش یافته است.

^۱ World Economic Outlook Database April ۲۰۰۹

همچنین در طی این سالها رشد نقدینگی نیز روند افزایشی داشته بطوریکه رشد نقدینگی در طی سالهای ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ به ترتیب ۳۴/۳ و ۳۹/۴ درصد بوده که بالاترین میزان رشد نقدینگی در فاصله سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶ بوده است. در سال ۱۳۸۷ با توجه به سیاستهای پولی انقباضی که از طرف بانک مرکزی اتخاذ شد، رشد نقدینگی به ۳/۹ درصد رسید.

جدول شماره ۲: متوسط نرخ تورم، رشد نقدینگی و کسری بودجه از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶

شاخص/سال	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	نه ماهه نخست ۱۳۸۷
متوسط نرخ تورم (درصد)	۱۵/۸	۱۵/۶	۱۵/۲	۱۰/۴	۱۱/۹	۱۸/۴	۲۵/۵
رشد نقدینگی (درصد)	۳۰/۱	۲۶/۱	۳۰/۲	۳۴/۳	۳۹/۴	۲۷/۷	۳/۹
کسری بودجه (میلیارد ریال)	۲۰۳۵۳/۱	۳۱۳۷۰/۶	۴۰۸۵۳	۶۰۸۵۳/۴	۱۴۷۴۳۱/۲	۹۶۰۵۴/۹	۵۰۶۲۲

منبع: گزارشات بانک مرکزی

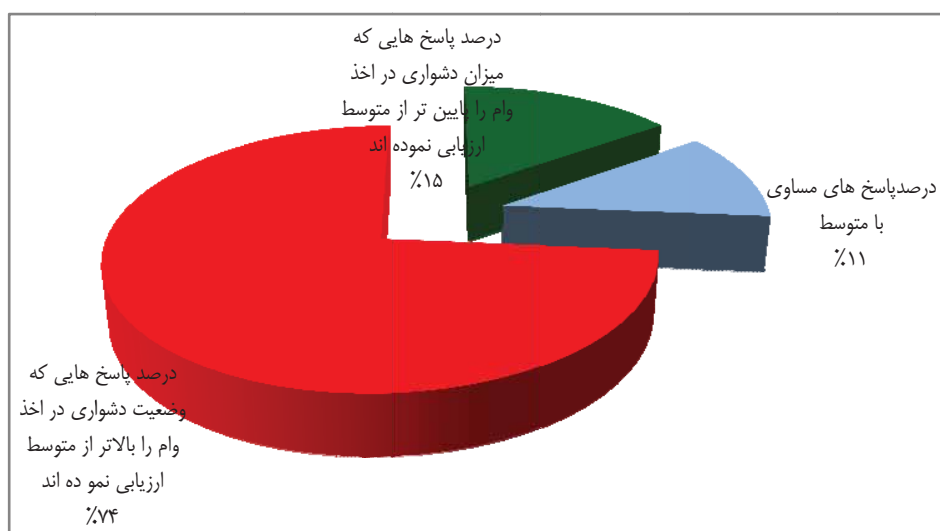
بررسی روند نرخ تورم و رشد نقدینگی در طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۷ بیانگر وجود گسیختگی بین این دو شاخص است. از جمله دلایل این گسست تاثیر با تاخیر رشد نقدینگی بر روی شاخصهای اقتصادی از جمله تورم است. با توجه به اینکه افزایش حجم نقدینگی موجب بالارفتن نرخ تورم می شود، نرخ های تورم ۱۸/۴ و ۲۵/۵ درصدی در سالهای ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ نشانگر رشد بالای نقدینگی در سالهای قبل از آن (۱۳۸۳ تا ۱۳۸۵) است.

مطالعات و بررسی های مختلف نشان می دهند که یکی از دلایل افزایش حجم نقدینگی در کشور، بی انضباطی سیاستهای مالی دولت، جهت تامین کسری بودجه است. در واقع سیاستهای پولی در سایه سیاستهای مالی قرار می گیرند و با توجه به عدم استقلال بانک مرکزی، سیاستهای پولی به ابزاری برای دولت در جهت تامین کسری بودجه تبدیل می شود. آمارهای منتشره توسط بانک مرکزی نشان می دهد که میزان کسری بودجه دولت از ۲۰۳۵۳/۱ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۱ به ۹۶۰۵۴/۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۶ و ۵۰۶۲۲ میلیارد ریال در نه ماهه ابتدائی سال ۱۳۸۷ رسیده است. با توجه به عدم تحقق درآمدهای ریالی دولت و در نتیجه

تداوم استفاده قابل توجه از حساب ذخیره ارزی در سالهای ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵، نقدینگی فراتر از هدف برنامه چهارم توسعه گردید.^۱

کسری بودجه دولت که عمدتاً طی سالهای اخیر از محل صندوق ذخیره ارزی تامین گشته، موجب شده تا بخشی از منابع این صندوق که می توانست در خدمت بخش های تولیدی کشور قرار گیرد صرف تامین کسری بودجه دولت شود. همچنین از آنجائیکه در برنامه چهارم توسعه تاکید بر تامین نقدینگی مورد نیاز بخشهای تولیدی و سرمایه گذاری شده است، نظر سنجی مرکز تحقیقات اتاق ایران از مدیران واحدهای تولیدی بخش خصوصی نشان می دهد که دسترسی به منابع تامین مالی از جمله دیگر مشکلات واحدهای تولیدی به شمار می رود.

حدود ۷۴ درصد از مدیران واحدهای تولیدی معتقدند که گرفتن اعتبار برای واحدهای اقتصادی شان دشوار است. حائز توجه اینکه در میان پاسخ دهندگان به این سؤال اخذ اعتبار برای بخش صنعت نسبت به بخش کشاورزی و خدمات دشوارتر بوده است. (نمودار ۲۲)

نمودار ۲۲: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با میزان سختی در اخذ اعتبار برای بخش خصوصی

همچنین آمارها بیانگر آن است که با توجه به حضور وسیع دولت در اقتصاد، بخش عظیمی از بودجه صرف پرداختهای هزینه های جاری می شود. همانطور که در جدول شماره ۳ مشخص شده است، مقایسه نسبت پرداختهای هزینه ای و تملک دارایی های سرمایه ای به کل مصارف بودجه طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶

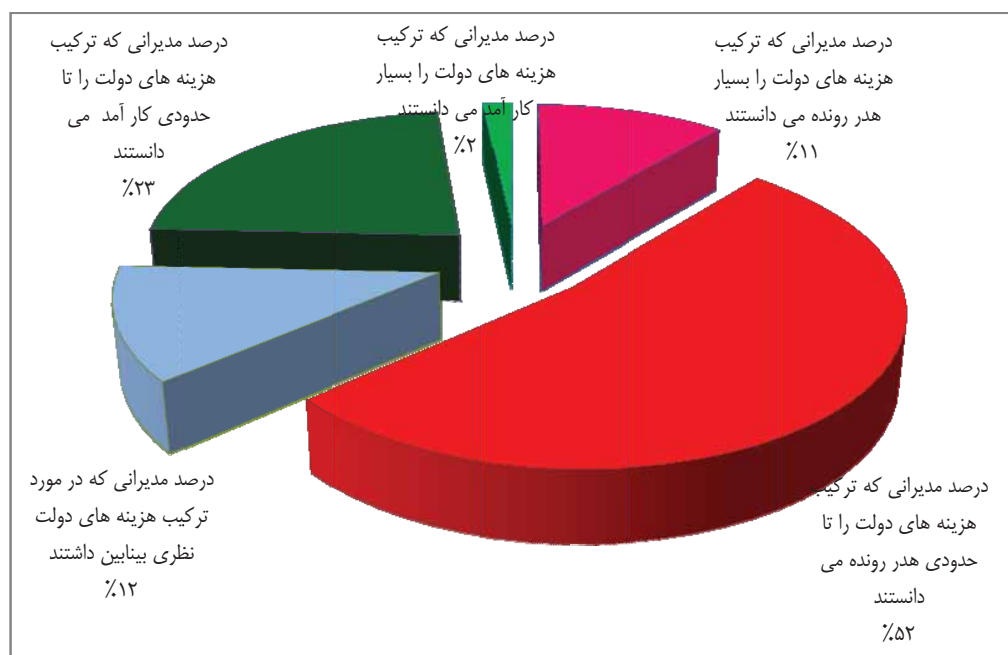
نشان می دهد که نسبت پرداختهای هزینه ای (جاری) به کل مصارف بودجه همواره بیش از ۶۰ درصد از مصارف بودجه را به خود اختصاص داده و روندی صعودی داشته است.^۱

جدول شماره ۳: مقایسه نسبت پرداختهای هزینه ای و تملک دارایی های سرمایه ای به کل مصارف بودجه

شاخص/سال	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶
نسبت پرداختهای هزینه ای (جاری) به کل مصارف بودجه	۰/۶۴	۰/۶۵	۰/۶۹	۰/۷۰	۰/۷۲	۰/۶۷
نسبت تملک دارایی های سرمایه ای به کل مصارف بودجه	۰/۲۴	۰/۲۷	۰/۲۲	۰/۲۵	۰/۲۵	۰/۲۳

منبع: آمار بانک مرکزی، محاسبات توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران

در نظر سنجی انجام شده نیز ۱۱ درصد از پاسخ دهندگان ترکیب هزینه های دولت را بسیار هدر دهنده و ۵۲ درصد تا حدودی هدر دهنده می دانستند، این در حالیست که تنها ۲ درصد از پاسخ دهندگان این ترکیب را کارآمد تلقی می کردند. (نمودار ۲۳)

نمودار ۲۳: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در مورد میزان کارآمدی یا هدر دهنده بودن هزینه های عمومی دولت

۱- فقط در سال ۱۳۸۶ این نسبت کاهش یافته است.

در طی این سالها با افزایش حجم نقدینگی به عنوان یکی از اثرات بی انضباطی سیاستهای پولی و مالی، روند واردات نیز افزایش یافته است. با توجه به ثبات نرخ ارز، تورم پایین جهانی و در مقابل تورم بالای داخلی، اشتباهی واردات کالاها به کشور افزایش و در واقع قدرت رقابت پذیری تولیدکنندگان داخلی کاهش یافت.

جدول شماره ۴: آمار واردات و میزان نقدینگی طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶ - میلیون دلار

شاخص/سال	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	نه ماهه ابتدائی ۱۳۸۷
میزان واردات ^۱	۲۲۲۷۵	۲۶۵۹۸	۳۵۳۸۹	۳۹۲۴۸	۴۱۷۲۳	۴۸۴۳۹	۵۲۰۲۳
میزان نقدینگی	۴۴۹۶۸	۵۷۲۷۰	۷۶۰۱۳	۱۰۵۶۴۶	۱۵۵۰۵۹	۲۰۶۱۱۹	آمار موجود نیست

منبع: آمار بانک مرکزی

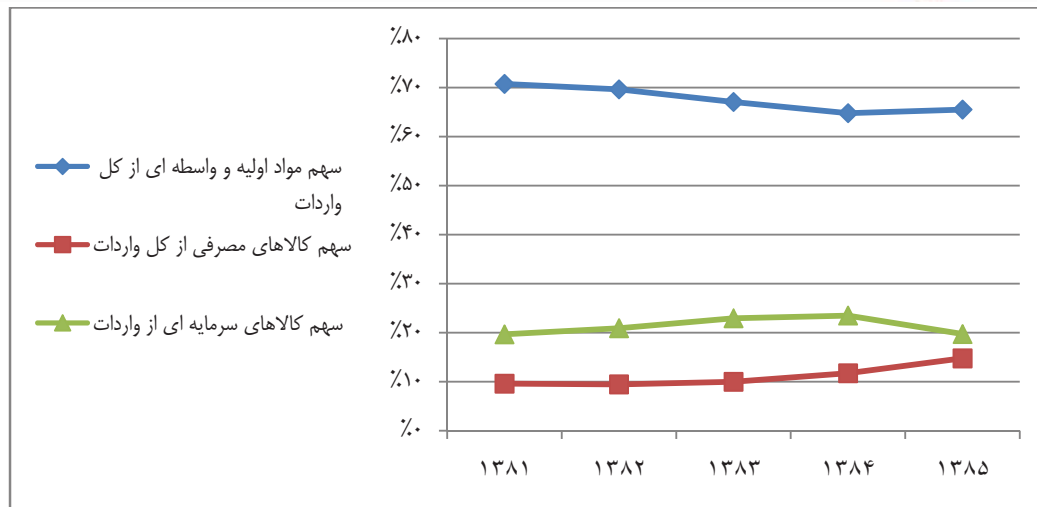
آمارها نشان می دهند در سال ۱۳۸۵ که رشد نقدینگی ۳۹/۴ درصد بوده و بالاترین میزان رشد نقدینگی طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶ را به خود اختصاص داده، ترکیب واردات کالاها به سمت افزایش ورود کالاهای مصرفی بوده است. ارزش کالاهای مصرفی در این سال با ۳۳/۹ درصد بالاترین افزایش را در میان سایر گروه های کالایی به خود اختصاص داده است. در این سال روند افزایشی رشد واردات کالاهای مصرفی با رشد منفی کالاهای سرمایه ای همراه بود.^۲

همچنین آمارها^۳ نشان می دهد که سهم مواد اولیه و واسطه ای از کل واردات طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۵ روندی کاهشی داشته و سهم این بخش از ۷۱ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۶۶ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده است. سهم کالاهای سرمایه ای با کسب ۲۰ درصد از کل از سال ۱۳۸۱ تا سال ۱۳۸۵ تقریباً بدون تغییر باقی مانده است. اما در همین مدت سهم کالاهای مصرفی از ۱۰ درصد به حدود ۱۵ درصد رسیده است. (نمودار ۲۴)

۱- آمار واردات گمرکی کشور

۲- گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۸۵ (بانک مرکزی)

۳- آمارهای ترکیب کالاهای وارداتی تا سال ۱۳۸۵ در بانک مرکزی موجود است.

نمودار ۲۴: ترکیب کالاهای صادراتی (منبع: بانک مرکزی، محاسبات توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران)

در طی سالهای اخیر شاهد آن بودیم که رشد نقدینگی و افزایش قیمت نفت صادراتی ایران به بیش از دو برابر آن تاثیر چندانی بر رشد تولید ناخالص داخلی نیز نداشته است. میانگین رشد تولید ناخالص داخلی (واقعی) و بدون نفت در بازه زمانی ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۳ برابر با ۷/۵ درصد بوده و در همین فاصله زمانی میانگین قیمت هر بشکه نفت خام صادراتی ایران ۲۷/۸ دلار گزارش شده است، این در حالیست که با افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی و افزایش میانگین قیمت هر بشکه نفت خام صادراتی ایران به ۶۲/۷۶ دلار در فاصله سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶، رشد تولید ناخالص داخلی (واقعی) به ۶/۷ درصد و رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت به ۷/۴ درصد رسیده است.

جدول شماره ۵: مقایسه رشد تولید ناخالص داخلی (واقعی) و بدون نفت و قیمت هر بشکه نفت صادراتی طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶

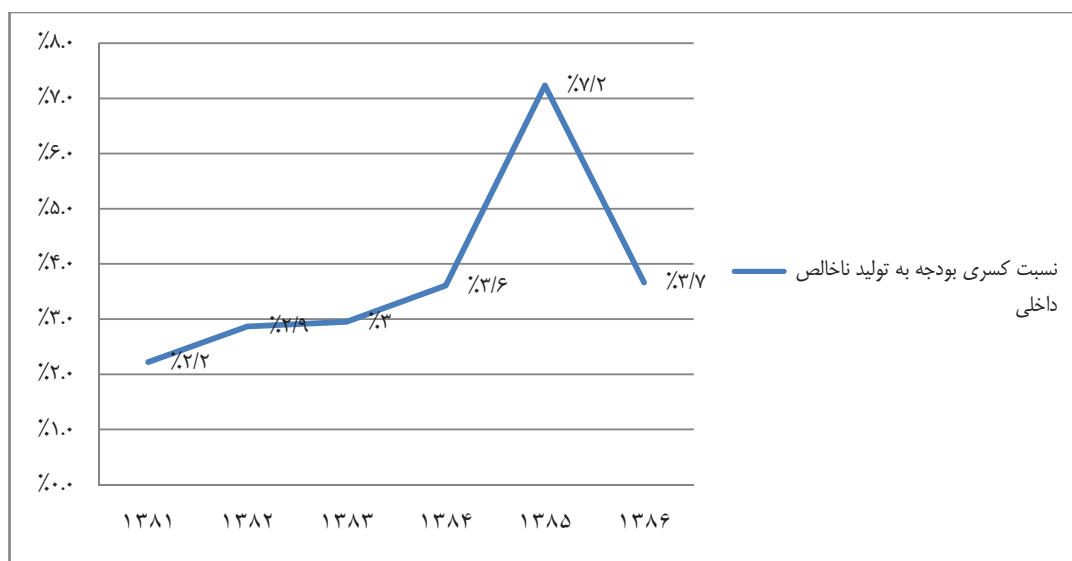
شاخص / سال	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	میانگین از سال ۱۳۸۱ الی ۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	میانگین از سال ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۶
رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۸/۸	۶/۹	۶/۸	۷/۵	۷/۸	۷	۷/۳	۷/۴
رشد تولید ناخالص داخلی (واقعی)	۸/۲	۷/۸	۶/۴	۷/۵	۶/۹	۶/۶	۶/۷	۶/۷
قیمت هر بشکه نفت خام صادراتی ایران (دلار)	۲۳/۲۶	۲۶/۶۳	۳۳/۳۸	۲۷/۸	۵۰/۵۹	۵۹/۶۵	۷۸/۰۴	۶۲/۷۶

منبع: آمارهای بانک مرکزی، محاسبات توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران

با توجه به اینکه متوسط نرخ رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه چهارم توسعه ۸ درصد پیش بینی شده است تحقق این میزان در پایان برنامه چهارم بعید به نظر می رسد.

آنچه که از آمار و ارقام مربوط به شاخص های اقتصادی نظیر نرخ تورم، رشد نقدینگی، میزان کسری بودجه و رشد تولید ناخالص داخلی برمی آید بیانگر آن است که سیاستهایی که تا کنون در جهت تثبیت اقتصادی اتخاذ شده اند چندان موثر نبوده اند. چنانکه به طور مثال بررسی ها نشان می دهند سیاستهای اتخاذ شده در جهت تثبیت اقتصادی برای کاهش کسری بودجه چندان موثر نبوده اند. یکی از معیارهای سنجش موفقیت آمیز بودن سیاستهای تثبیت اقتصادی نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی است، چنانچه این نسبت^۱ از ۱ الی ۲ درصد تجاوز کند این امر نشانه عدم موفقیت سیاستگذاری ها است.^۲

همانطور که در نمودار ۲۵ مشاهده می شود نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی^۳ از ۲/۲ درصد در سال ۱۳۸۱ با طی کردن روندی صعودی به میزان ۷/۲ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده است و سپس در سال ۱۳۸۶ به ۳/۷ درصد تقلیل یافته است.

نمودار ۲۵: روند نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی از سال ۱۳۸۱ تا سال ۱۳۸۶

۱- این نسبت به قیمتهای ثابت محاسبه می شود. اما به دلیل اینکه در گزارشات بانک مرکزی کسری بودجه سالیانه به قیمتهای ثابت موجود نیست، در اینجا برای صورت و مخرج کسر از قیمتهای جاری استفاده شده است. با توجه به اینکه شاخص مورد نظر "نسبت" است در نتیجه مورد نظر هیچ تغییری ایجاد نمی شود.

۲- خصوصی سازی (شرایط - تجربیات)، سازمان صنایع ملی ایران

۳- کسری بودجه و تولید ناخالص داخلی در هر یک از سالها به قیمت های جاری هستند.

بنابراین اتخاذ سیاستهای مناسب اقتصادی در هر یک از بخشهای اقتصاد کلان کشور از جمله مهمترین اقداماتی است که لزوم توجه دولت و نهادهای قانون گذار را می طلبد و در راستای ایجاد ثبات اقتصادی نقش مهمی خواهد داشت.

سرمایه گذاری خارجی

با توجه به اینکه جذب سرمایه های خارجی و ایجاد شرایط مساعد برای تشویق سرمایه گذاران داخلی به حضور و ادامه فعالیت در داخل کشور به عنوان موتور محرکه توسعه اقتصادی و اجتماعی است، شناخت و آگاهی از وضعیت فعلی کشور در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی و مقایسه با سایر کشورها می تواند در اتخاذ تصمیمات مربوط به این بخش بسیار موثر باشد. بر اساس گزارش کنفرانس توسعه و تجارت سازمان ملل متحد (آنکتاد) رتبه ایران در شاخص عملکرد ورود سرمایه گذاری خارجی در سال ۲۰۰۸ در میان ۱۴۱ کشور ۱۳۳ گزارش شده است.

میزان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران در مقایسه با کشورهای نظیر عربستان، امارت متحده عربی، ترکیه و مصر در سطح پایینی قرار دارد. بطوریکه در سال ۲۰۰۷ این شاخص برای هریک از کشورهای ایران، ترکیه، امارات، عربستان و مصر به ترتیب برابر با ۷۵۴، ۲۲۰۲۹، ۱۳۲۵۳، ۲۴۳۱۸ و ۱۱۵۷۸ میلیون دلار گزارش شده است.

جدول شماره ۶: مقایسه جریان ورودی سرمایه گذاری خارجی در ایران و برخی کشورها طی سالهای ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۷ - میلیون دلار

کشور / سال	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷
ایران	۳۰۶	۹۱۸	۳۱۷	۷۵۴
ترکیه	۲۷۸۵	۱۰۰۳۱	۱۹۹۸۹	۲۲۰۲۹
امارات متحده عربی	۱۰۰۰۴	۱۰۹۰۰	۱۲۸۰۶	۱۳۲۵۳
عربستان	۱۹۴۲	۱۲۰۹۷	۱۸۲۹۳	۲۴۳۱۸
مصر	۲۱۵۷	۵۳۷۶	۱۰۰۴۳	۱۱۵۷۸

Source: world Investment Report ۲۰۰۸

به عبارت دیگر در سال ۲۰۰۷ سهم ایران از کل سرمایه گذاری خارجی در دنیا به ۰/۰۴ درصد رسیده و در میان کشورهای در حال توسعه این شاخص از ۰/۱۵ درصد فراتر رفته است.

جدول شماره ۷: سهم ایران از کل سرمایه گذاری خارجی در دنیا و کشورهای در حال توسعه

کشور / سال	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷
سهم ایران از جذب سرمایه گذاری خارجی انجام شده در کشورهای در حال توسعه	۰/۱۱٪	۰/۲۹٪	۰/۰۸٪	۰/۱۵٪
سهم ایران از جذب سرمایه گذاری خارجی انجام شده در دنیا	۰/۰۴٪	۰/۱۰٪	۰/۰۲٪	۰/۰۴٪

منبع: گزارش سرمایه گذاری سال ۲۰۰۸ آنکتاد، محاسبات توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران

همانطور که آمار و ارقام نشان می دهند ایران در مقایسه با کشورهای منطقه از جایگاه مناسبی در جذب سرمایه گذاری خارجی برخوردار نیست و سهم کشور در جریان ورودی سرمایه به داخل در مقایسه با کشورهای در حال توسعه و دنیا بسیار ناچیز است.

عوامل متعددی در افزایش رشد سرمایه گذاری خارجی در کشور موثر است. بر اساس نتایج بدست آمده از بررسی های کنفرانس توسعه و تجارت سازمان ملل^۱ و انجمن جهانی سازمانهای ارتقای سرمایه گذاری^۲ که به نظرسنجی از ۸۵۰ مدیر اجرایی شرکتهای چند ملیتی در ۵۹ کشور دنیا پرداخته است، ثبات سیاسی و اقتصاد کلان از جمله مهمترین عوامل محیطی از نظر این مدیران در جهت جذب سرمایه گذاری خارجی گزارش شده است.

هرچند عوامل اقتصادی و حمایتی نقش به سزایی در جذب منابع خارجی در اقتصاد هر کشور ایفا کرده و میزان سوددهی طرح و جذابیت آن را برای سرمایه گذاران نشان می دهند اما با این وجود تمامی این عوامل می بایست در محیطی با ثبات و مطمئن که آینده سرمایه گذاری را تضمین می نماید، قرار گیرد تا سرمایه گذاران نسبت به آینده طرح و سوددهی آن مطمئن باشند.

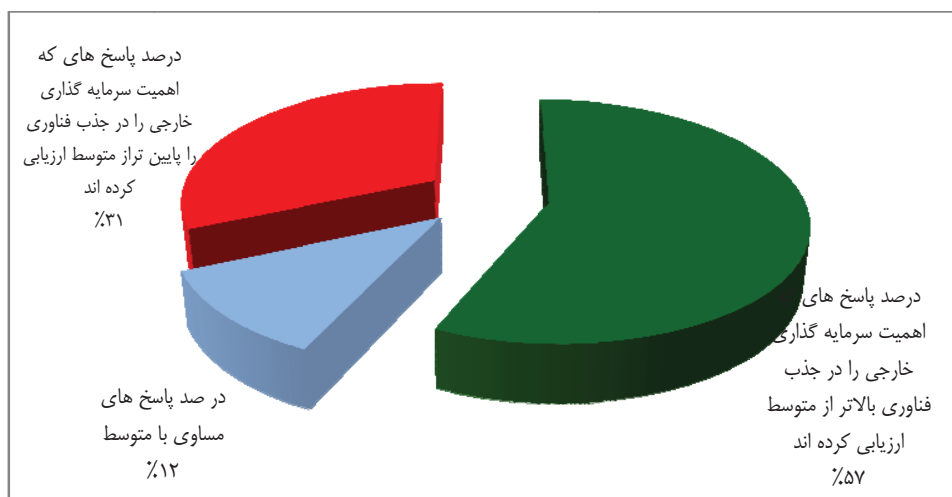
۱- United Nation conference, Trade and Development(UNCTAD)

۲- World Association of Investment Promotion Agencies(WAIPA)

در کشوری که ناآرامی های سیاسی و یا اجتماعی وجود دارد سرمایه گذاران احساس امنیت نمی کنند، حتی اگر از نظر اقتصادی جذاب باشد باز هم در جذب منابع خارجی موفق نخواهد بود. در حقیقت سرمایه گذاری خارجی در محیطی شکل می گیرد که فضای مورد نیاز آن وجود داشته باشد. این محیط شامل متغیرهایی نظیر ثبات سیاسی، ثبات نهادهای قانونگذاری، ثبات قوانین، ثبات اجتماعی، کیفیت بوروکراسی، فساد دستگاه اداری، مصادره و تصرف اموال خارجیان، حق مالکیت معنوی و... می شود.

دغدغه و نگرانی جدی طی سال های آینده برای بسترسازی جهت رشد سریع اقتصادی در قالب ترسیم و تدوین و اجرای مؤلفه های قانونی امنیت سرمایه گذاری خارجی است. مطالعات نشان می دهد که سرمایه گذاری مستقیم خارجی به هر علت و شکلی که صورت پذیرد، اثرات قابل ملاحظه ای بر روی متغیرهای کلان اقتصادی از جمله کاهش نرخ بهره، افزایش رشد اقتصادی، افزایش درآمد مالیاتی دولت، کاهش بدهی دولت، بهبود توزیع درآمد، انتقال تکنولوژی، افزایش اشتغال، توسعه صادرات، کاهش واردات و تاثیر مثبت در تراز پرداختها دارد. (موسوی، قائدی ۱۳۸۵، منبع)

با توجه به اینکه یکی از ملموس ترین اثرات مثبت سرمایه گذاری خارجی برای بنگاه های تولیدی انتقال تکنولوژی های جدید به کشور است، در نظر سنجی به عمل آمده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران از فعالان اقتصادی به بررسی این موضوع پرداخته شد و نتیجه حاکی از آن است که حدود ۵۷ درصد از پاسخ دهندگان معتقدند که سرمایه گذاری مستقیم خارجی از جمله مهمترین منابع اصلی فناوری های جدید به کشور است. (نمودار ۲۶)

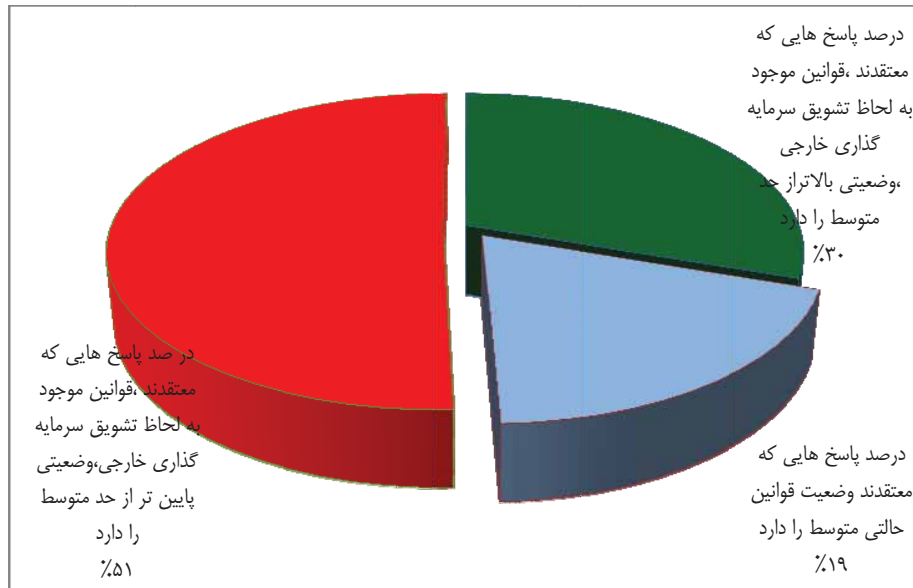
نمودار ۲۶: در صد فراوانی پاسخ دهندگان به اهمیت سرمایه گذاری مستقیم خارجی در جذب فناوری های جدید به کشور

سرمایه گذاران خارجی اعم از این که بخواهند به صورت مستقل یا با مشارکت بخش خصوصی یا عمومی در کشور میزبان، فعالیت کنند تنها در صورت مساعد بودن شرایط، تصمیم به سرمایه گذاری خواهند گرفت. عملکرد دولت در حوزه اقتصاد داخلی و نحوه رفتار دولت با سرمایه گذاران خارجی نقش عمده ای در جذب سرمایه های خارجی به هر کشوری ایفا می کند. سیاست های بازرگانی، سیاست های ارزی، سیاست های مالیاتی دولت، موانع تعرفه ای و غیرتعرفه ای که توسط دولت وضع می شود و... از مهمترین حوزه هایی هستند که دولت با دخالت در آنها نگرش سرمایه گذاران خارجی نسبت به محیط اقتصادی داخل کشور را تحت تأثیر قرار می دهد. (احمدی، حدید، ۱۳۸۶)

نکته موثر دیگر در جذب سرمایه خارجی، قوانین و مقررات سهل و ساده است. این موضوع به آن معناست که قوانین جذب سرمایه گذاری، جذب سرمایه های خارجی را تسهیل کند. در چنین مواردی مقایسه قوانین و مقررات ایران با قوانین و مقررات کشورهای هم طراز مانند ترکیه، عربستان و... نشان می دهد قوانین ما از جذابیت کمتری برخوردار است. (ماجدی، ۱۳۸۸)

در همین راستا در پی سؤال از مدیران ارشد برخی از واحدهای اقتصادی در مورد اینکه قوانین حاکم بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی چقدر موجب ترغیب یا جلوگیری از این نوع سرمایه گذاری می شود نتایج زیر حاصل شد:

۵۱ درصد از پرسش شوندگان معتقدند که قوانین حاکم بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی حالتی بازدارنده دارد، ۱۹ درصد وضعیت این قوانین را بینابین توصیف کرده اند و ۳۰ درصد نیز معتقدند قوانین موجود وضعیتی نسبتاً خوب را دارا می باشند. (نمودار ۲۷)

نمودار ۲۷: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت قوانین موجود برای سرمایه گذاری خارجی از بعد میزان بازدارندگی

بر اساس گزارشی که پیش از این توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق ایران در رابطه با اوضاع تجاری کشور ترکیه تهیه شده، این کشور مشوق های متنوعی را جهت سرمایه گذاری های خارجی در نظر گرفته است که محرک مناسبی برای افزایش سرمایه گذاری در این کشور به حساب می آیند. این سیستم عمدتاً شامل برنامه های مالیاتی می باشد و در برخی موارد مشوق های اعتباری نیز وجود دارد و بکارگیری آنها بر اساس مکان، مقیاس و موضوع سرمایه گذاری متفاوت است. برخی از این مشوق ها عبارتند از:

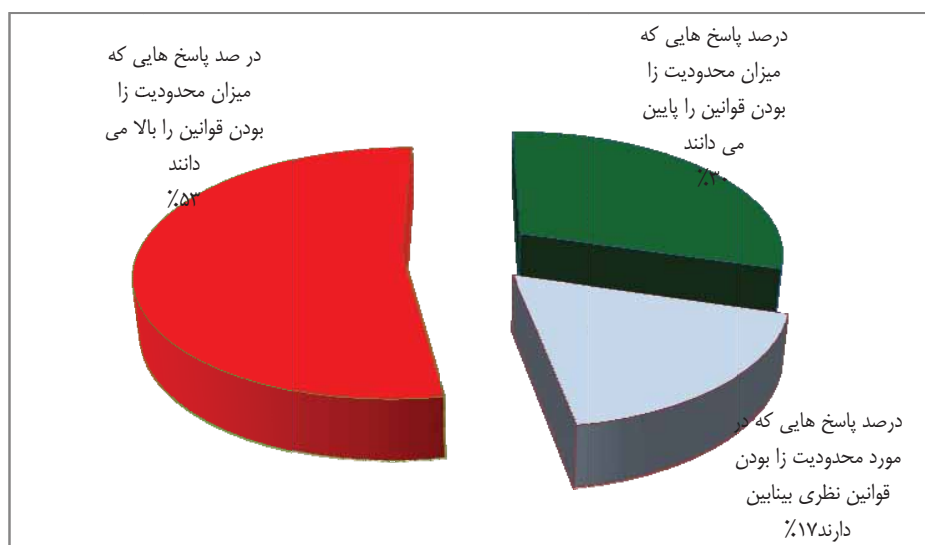
- معافیت از عوارض گمرکی ماشین آلات و تجهیزات وارداتی
- معافیت از مالیات ارزش افزوده ماشین آلات و تجهیزات وارداتی یا داخلی

به همین روش این کشور ۵۰ استان را استان های توسعه محور در نظر گرفته است که مشوق های این استان ها نیز متفاوت می باشند.

مشوق های در نظر گرفته شده برای این ۵۰ استان عبارتند از:

- زمین رایگان
- معافیت مالیات بر درآمد
- معافیت کارفرما ها از سهم تامین اجتماعی کارکنان
- حمایت های انرژی محور

همچنین در نظرسنجی از مدیران اقتصادی کشور که توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اتاق ایران انجام شد، این سوال مطرح شد که مقررات مربوط به ورود و خروج سرمایه های بین المللی تا چه میزان محدودیت را است. عدد ۱ در این طیف مربوط به عبارت "بسیار محدودیت را" و عدد ۷ نشان دهنده وضعیت "اصلاً محدودیت را" است. نتایج به دست آمده از این سوال نشان می دهد که ۵۳ درصد از پاسخ دهندگان پاسخی پایین تر از متوسط به این سوال داده اند، بدین معنی که این قوانین را محدودیت را می دانند. (نمودار ۲۸)

نمودار ۲۸: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت قوانین موجود برای ورود و خروج سرمایه از بعد میزان محدودیت را بودن

با توجه به اینکه تقویت محیط قانونی از جمله اقداماتی است که باید دولت ها برای جذب سرمایه های خارجی به آن توجه ویژه ای داشته باشند^۱، اتخاذ سیاست های مناسب در این خصوص الزامی است.

فضای کسب و کار

با توجه به اهمیت فضای مناسب کسب و کار در افزایش تولید و سرمایه گذاری و همچنین کاهش بیکاری، توجه به فراهم نمودن شرایط لازم برای تحقق و دستیابی به این مهم بسیار حائز اهمیت است. بانک جهانی در گزارش سالیانه فضای کسب و کار^۲ به بررسی قوانین و مقررات کشورها با هدف تشخیص محدودیت ها و موانع فعالیت بهینه بخش خصوصی و رتبه بندی اقتصاد کشورها بر اساس شاخص های تدوین

۱- Worldwide Survey of Foreign Affiliates by WAIPA & UNCTAD

۲- Doing Business

شده می پردازد. بر اساس این گزارش رتبه ایران در سالهای اخیر در مقایسه با بسیاری از کشورهای منطقه و همسایه از جایگاه مناسبی برخوردار نیست. در منطقه خاورمیانه عربستان با برآورد رتبه ۱۷ در سال ۲۰۰۹ بهترین جایگاه را در میان کشورهای این منطقه کسب کرده است

جدول شماره ۸: مقایسه رتبه ایران در فضای کسب و کار با برخی کشورهای منطقه و همسایه

کشورها	برآورد رتبه سال ۲۰۰۹	رتبه سال ۲۰۰۸
عربستان	۱۷	۲۳
آذربایجان	۳۳	۹۶
امارات متحده عربی	۴۶	۶۸
کویت	۵۲	۴۰
عمان	۵۷	۴۹
ترکیه	۵۹	۵۷
پاکستان	۷۷	۷۶
یمن	۹۸	۱۱۳
مصر	۱۱۴	۱۲۶
ایران	۱۴۲	۱۳۸

Source: Doing Business ۲۰۰۹

این در حالیست که رتبه ایران در سال ۲۰۰۸ در شاخص سهولت کسب و کار در میان ۱۷۸ کشور ۱۳۸ اعلام شده و پیش بینی می شود در سال ۲۰۰۹ در میان ۱۸۱ کشور به رتبه ۱۴۲ دست یابد. بر اساس همین گزارش بسیاری از کشورهایی که از لحاظ توسعه یافتگی همتراز ایران و یا حتی پایین تر هستند، در طی سالهای اخیر اقدامات موثری در جهت بهبود فضای کسب و کار نموده اند. به عنوان نمونه مصر در سال ۲۰۰۹ برای سومین بار در چهار سال اخیر در میان ۱۰ کشور برتر اصلاح گر فضای کسب و کار قرار گرفته و در همین سال در میان کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا^۱ رتبه نخست اصلاح گری در فضای

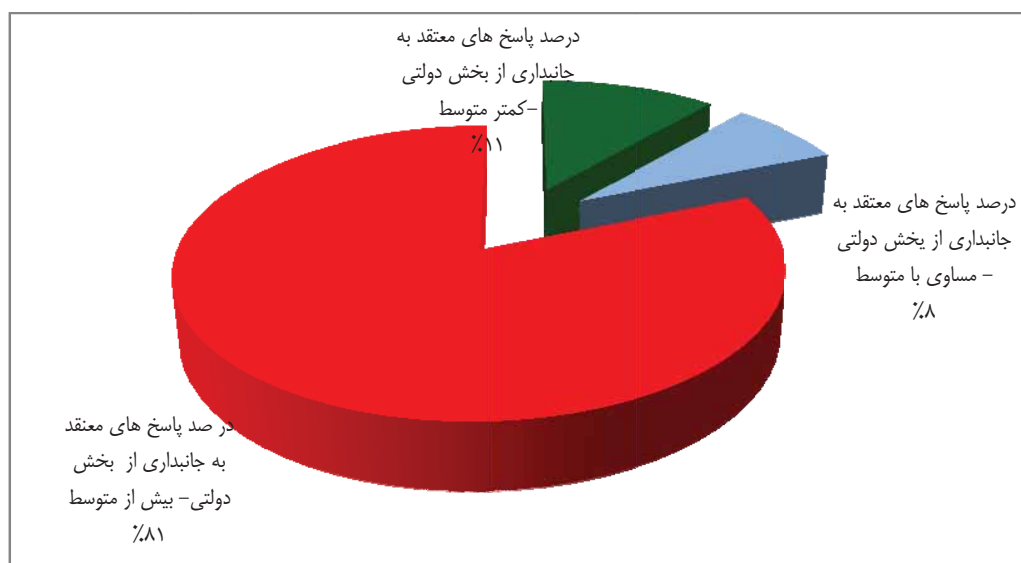
۱- Middle East and North of Africa (MENA)

کسب و کار را به خود اختصاص داده است. این آمارها نشان می دهد که باید عزمی جدی در خصوص اصلاح فضای کسب و کار در کشور بوجود بیاید. زیرا آنچه که از اصلاح و فراهم نمودن فضای مساعد کسب و کار در کشور بدست می آید، روند رو به رشدی است که در سایه بهبود این فضا توسعه فعالیتهای بخش خصوصی فراهم خواهد شد و در نتیجه توسعه این بخش در رشد و توسعه اقتصادی کشور موثر خواهد بود. به طوریکه برخی استراتژی های توسعه اقتصادی بر پایه توجه به بخش خصوصی به عنوان بخش پویای اقتصاد استوار است. با توجه به ابلاغ سیاستهای کلی اصل ۴۴ که بر افزایش سهم بخش خصوصی و افزایش رقابت پذیری در اقتصاد اشاره دارد، ایجاد فضای رقابتی و توسعه بخش خصوصی از الزامات تحول در اقتصاد ایران است. هرچند در اصل ۴۴ بر پرهیز از انحصار و عدم تبعیض در بین واحدهای خصوصی، دولتی و واحدهای تعاونی اشاره شده است، فعالان اقتصادی در بخش خصوصی معتقدند که بین بنگاه های دولتی و خصوصی تبعیض وجود دارد.

در نظر سنجی انجام شده توسط مرکز تحقیقات اتاق ایران، حدود ۸۰ درصد از مدیران ارشد بنگاه های اقتصادی معتقدند که از بنگاه های دولتی در مقایسه با شرکتهای خصوصی بیشتر جانبداری می شود.

(نمودار ۲۹)

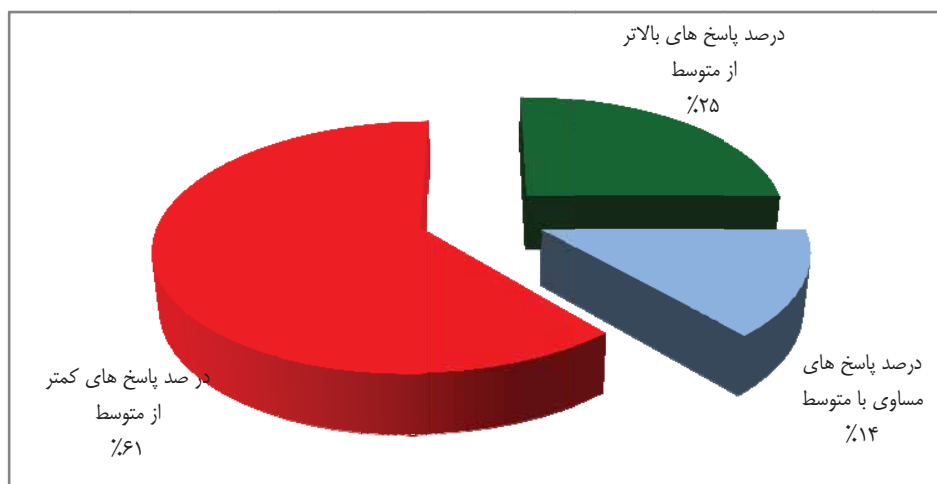

نمودار ۲۹: درصد فراوانی پاسخ دهندگان به وضعیت میزان جانبداری از بنگاه های بخش دولتی در مقایسه با بنگاه های بخش خصوصی

ترجیح بنگاه های دولتی بر بنگاه های بخش خصوصی، فضای اقتصادی کشور را به سمت شرایط غیر رقابتی سوق می دهد و وجود این شرایط به همراه سایر نارسایی های فضای کسب و کار در اقتصاد موجب خروج بنگاه های تولیدی و سرمایه گذاری بخش خصوصی از فعالیت های اقتصادی کشور می شود.

همانطور که می دانیم خصوصی سازی فرآیند اجرایی، مالی و حقوقی است که دولت ها در بسیاری از کشورهای جهان برای انجام اصلاحات در اقتصاد و نظام اداری کشور به اجرا در می آورند. به گفته کارشناسان برای اجرای بهتر خصوصی سازی و تقویت بخش خصوصی باید به طور همزمان اقداماتی از جمله تقویت حقوق مالکیت خصوصی، تغییر ساختار شرکت ها، آزادسازی، مقررات زدایی و اصلاح مقررات و همچنین اصلاح ساختار مالی (بویژه در بازار سرمایه و بازار کار)، تشویق و هدایت بخش خصوصی به رقابت، ورود تولیدکنندگان به بازار و در نهایت واگذاری موسسات عمومی دولتی به بخش خصوصی صورت گیرد. در راستای اصلاح قوانین و مقررات یکی از اصلی ترین سئوال ها این است که آیا نظام حقوقی کشور این ظرفیت را دارا می باشد که در راستای سیاست های اصل ۴۴، بخش خصوصی توانایی نقد و به چالش کشیدن عملکرد های دولت را در جهت رشد و شکوفایی اقتصاد داشته باشد.

بر اساس نظر سنجی انجام شده، ۶۱ درصد از پاسخ دهندگان کارایی چارچوب قانونی موجود را در به چالش کشیدن بخش دولتی توسط بخش خصوصی، پایین تر از متوسط ارزیابی نمودند و تنها ۲۵ درصد، آن را بالاتر از متوسط می دانستند. (به نمودار ۳۰ نگاه کنید)

نمودار ۳۰: درصد فراوانی پاسخ دهندگان در ارتباط با وضعیت قوانین موجود در به چالش کشیدن دولت توسط بخش خصوصی

بر اساس مقایسه انجام شده بین کشور های منطقه در این شاخص، وضعیت این کشور ها بهتر از ایران ارزیابی شده است. این امتیازات بر گرفته از گزارش مجمع جهانی اقتصاد و نظر سنجی مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی ایران می باشد. (نمودار ۳۱)

نمودار ۳۱: مقایسه میانگین امتیاز کشور در شاخص چارچوب قانونی موجود در به چالش کشیدن بخش دولتی توسط بخش خصوصی با کشورهای منطقه (بر اساس نظرات فعالان اقتصادی: گزارش رقابت پذیری ۲۰۰۸)

نتیجه گیری

یکی از محورهای رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه گذاری در بخشهای مختلف زیرساختهای عمومی، از جمله حمل و نقل و وسایل ارتباطی است که می تواند به صرفه های مثبت اقتصادی منجر شود. تحقیقات مختلف حاکی از ارتباط مستقیم سرمایه گذاری در زیر ساخت های عمومی و رشد و توسعه اقتصادی است. وجود زیرساختهای مناسب مانند جاده های کافی و مناسب، شبکه ریلی مناسب، شبکه برق رسانی قابل اطمینان، شبکه مخابراتی گسترده و با کیفیت و وجود بنادر و تاسیسات بندری مجهز به عنوان پایه های اساسی و عوامل پیش برنده اقتصاد یک کشور محسوب می شوند. وجود زیرساختهای عمومی مناسب به عنوان سخت افزارهای مسیر رسیدن به توسعه لازم و ضروری است اما آنچه که مکمل آن خواهد بود وجود ثبات در محیط اقتصادی و سیاستی به عنوان نرم افزار حرکت در این مسیر است.

با توجه به اینکه رشد و توسعه اقتصادی تنها در یک فضای سالم، امن و پر نشاط اقتصادی امکان پذیر خواهد بود، وجود ثبات در قوانین و مقررات تاثیر گذار بر فضای کسب و کار و همچنین کار آمدی این قوانین و مقررات موجب اطمینان خاطر فعالان اقتصادی شده و از طرفی باعث به وجود آمدن محیطی مناسب برای سرمایه گذاران خارجی و توسعه بخش خصوصی کشور که موتور محرک اقتصاد است، خواهد بود.

نظر سنجی های انجام شده توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران از فعالان اقتصادی کشور، در خصوص وضعیت زیر ساخت های عمومی کشور و ثبات و کارآمدی قوانین و مقررات تاثیر گذار بر فضای کسب و کار بیانگر آن است که درصد بیشتری از فعالان اقتصادی از وضعیت زیر ساخت های عمومی کشور رضایت نسبی دارند و علاوه بر این آمار و ارقام موجود در گزارشهای داخلی و بین المللی مختلف نیز حاکی از مناسب بودن این زیر ساختها در مقایسه با کشور های منطقه است. با وجود نظر مثبت کلی فعالان اقتصادی در مورد زیر ساخت های عمومی کشور، بخش هایی همچون راه آهن و تاسیسات بندری هنوز نیاز به بهبود و توسعه بیشتری دارند.

بر خلاف زیر ساخت های عمومی کشور، وضعیت ثبات و کار آمدی قوانین و مقررات حاکم بر فضای کسب و کار از جایگاه مناسبی نزد فعالان اقتصادی برخوردار نیست. بر اساس نظر سنجی انجام شده، در صد قابل توجهی از فعالان اقتصادی شرایط موجود را جهت بسط و توسعه فعالیت های اقتصادی مناسب نمی دانند. این نظرسنجی در رابطه با قوانین حاکم بر سرمایه گذاری خارجی نیز حاکی از نارضایتی مدیران بنگاه های

اقتصادی است. همچنین با توجه به آمار و ارقام موجود در خصوص شاخص های اقتصاد کلان کشور نظیر نرخ بالای تورم، کسری بودجه مداوم دولت، حجم بالای نقدینگی و در عین حال دسترسی نامناسب بخشهای تولیدی به منابع مالی و نهایتاً کاهش قدرت رقابت پذیری تولیدات داخلی، لزوم توجه به سیاستگذاری های اقتصادی، به ویژه اتخاذ سیاستهای پولی و مالی مناسب ضروری است.

با در نظر گرفتن فضای اقتصادی کنونی کشور و تدوین برنامه پنجم توسعه، آنچه که می توان از نتایج این نظر سنجی ها و آمارهای اقتصادی درک نمود، لزوم تغییر کانون توجه مسوولان اجرایی و قانون گذار کشور از توسعه و سرمایه گذاری های بیشتر بر زیر ساخت ها به ایجاد ثبات و سلامت بر فضای اقتصاد کلان و فضای سیاستگذاری در کشور است. البته این تغییر کانون توجه به معنی بی توجهی به زیر ساخت ها و حفظ و ارتقا کیفیت آنها همسو با پیشرفت های فناوری نیست، بلکه آنچه اهمیت دارد لزوم توجه به پیشبرد هماهنگ عوامل موثر در مسیر رشد و توسعه اقتصادی است.

منابع و مآخذ

انگلیسی:

۱. Calderón, C, Servén, L., (۲۰۰۴). The Effects of Infrastructure Development on Growth and Income Distribution,
Available at: <http://www.degit.ifw-kiel.de/papers/degit>
۲. Lakshmanman, T.R, Anderson, W.P., (۲۰۰۲), Transportation Infrastructure, freight service growth, center for Transportation Studies, Boston University
Available at: www.ncgia.ucsb.edu/stella/meetings/.../Lakshmanan.pdf
۳. Porter & Schwab, (۲۰۰۹). Competitiveness Report, annual report ۲۰۰۸-۲۰۰۹, World Economic Forum
۴. Sachs, J.D. (۲۰۰۴). Stages of Economic Development, The Earth Institute at Columbia University
Available at: <http://www.earth.columbia.edu/eidirectory/displayuser.php?userid>

فارسی:

۱. احمدی حدید، بهروز ۱۳۸۶. عوامل موثر بر جلب سرمایه گذاری مستقیم خارجی. روزنامه ایران، ۲۸ آبان
۲. بابازاده محمد، قدیمی خلیل، محسنی رضا، تاثیر سرمایه گذاری در بخش حمل و نقل بر رشد اقتصادی در ایران، پژوهشنامه بازرگانی، فصلنامه شماره ۵۰
۳. ریمبرت هم، هانس ۱۳۸۵. مسائل اقتصادی کشورهای کم توسعه. مترجم دکتر سید هادی صمدی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
۴. سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور ۱۳۸۵. اسناد ملی توسعه، برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، اسناد توسعه بخشی، جلد سوم
۵. ماجدی، علی ۱۳۸۸. موانع جذب سرمایه گذاری خارجی، روزنامه سرمایه، ۳۱ فروردین
۶. موسوی، سید علیرضا. قائدی، مهنوش ۱۳۸۵. بررسی سرمایه گذاری مستقیم خارجی. تدبیر، شماره ۱۷۳